

ویژهنامه زیباهای مادری

در این شماره ویژه
زبان کردی

هه مووشه وئ خهون
به لاوانده وئ دهمستی گهر می باوکانیان و
چینه وئ شکوفه کانی گیلایه و دهمینن
ناه.... شه و مانی ئه نیشتمانه
له ته بی گهر می منالاندا گیان دهمپیرئ
نیشتمانی که هه موور وئ شه هیدیکی له کاروان دایه
ههتا سنوور مانی کوردستان به دنیا بلینه و
ئالای ئه هه ریمه به خوینی سوور
ئاوینه ی رنگه مانی که سگ و سپی بکاته و...

.....
خه لکی کوردستانم
ئوشوینه ی که گول به بی هیچ شروفیه که له به هار و
پیش ئه وئ بپشکوی پهر پهر دهمی و
خه زانیکی بی و مرز رایده مانی
بولبوله مانی و لاتی من
له جیی چریکه ی شادی
له پرسه ی به هار دان و
کوثره دیله کان
بی هاتنی به هار دهمر
ئهمشوینه ی که مومکان به پیوه گیان دهمپیرن و
په پوله کان نووز میانه و
شه مشه مانی
به دوور له چای و روناکی شای لوانیه
ولاتی پیشمه رگی قه لای بهر خندان و سهر کهوتن...

.....
خه لکی کوردستانم
ئوشوینه ی گهرووی هوزانقان دهمر
شیر و گورانی شه لالی خوینه
داری نازادی دهمر
میرانی شور شگیر و دارستان و لیر موار
بارمه ی زریانی شالو بهرن و
چای بیستونیش سهر فرازتر له هه میسه
له رزه ی خستوته جهسته ی داگیر که
له نیشتمانی من
له رهمز مانی کوردستان هه لاله دهمر و
له هه هه لاله مانی شاعیریک له دایک دهمی و
سیدار میله قوت دهمینه و
ولاتی من ئوشوینه ی که هه مووشه وئ ئهمستیر میله دوو گیان
دهمی

ههتا ئه فسانه مانی میهر و خوشه یستی
بو مناله هه تیه مانی بلینه و
هوزانقانی نیشتمانی
و شه کانیان له جوگی خوین دا دهمینه و
ههتا شیریک بنووسنه و بو کوردستانی من
قوولتر له خه روونتر له ئاو

شیر: خالید بایه زیدی (دلیر)
از این شاعر در بخش فارسی هم شعر آمده است

«خه لکی کوردستانم»

خه لکی کوردستانم

ئوشوینه ی دایکانمان هیشتا رهشیان پو شیوه و
ئهمسانه ی جوامیری میر مانیان
بو منالانیان شی دهمه و
منالانیش له داری سیدار می باوکانیان
تفهنگ چی دهمه
به هه نیکه مانیان جیهان به هاناه دهموزن
بو توله ئه ستاندنه و...

.....
خه لکی کوردستانم
ئوشوینه ی که زیندانه کان ناخنداره له گوله قاشقاشه ...
شوینی که هه زاران هه لاله و شیلان به سهر سیدار موه سهوزو
به پیوه و
و مرزی به هار دهمینه و
له لووتکه ی سهر مهرگ دا
وه که گهر دهمول گه مانی دئ و
ژیان تاقی دهمه و ...
نیشتمانی که هه ئهمستیر میله
چیروکی شه هیدیکی
له خوی دا هشار داوه ...
ئهم ئهمستیرانه به ورشیهان
دلهر اوکه ی منالانی شه هید دهمینه و ...

.....
خه لکی کوردستانم
ئوشوینه ی که له ئهمستیر که مانی خوین هه لاله قوئی
ئهم ئهمستیر که مانی جاری شه هید مانی دهمه
بو هه لفرینیکی بلورین
نیلوفر مانی دهمشکوی
ههتا سهروودی ئاستی و رزگاری
بو ماسیه مانی ولاته که بلینه و ...

.....
خه لکی کوردستانم
ئوشوینه ی که که لهمیری که له جوامیری سده رابوو
گزنگی خوری بو گوله کان شی کردمه
ههتا به شه قهوه په یوستی خورین
ئوشوینه ی که دایکان توزی ئاوینه کان
به شه پوی فرمیسه کانیان دهمینه و
منالان

...
 خەلکی کوردستانم
 ئەو شوێنەی که تازه زاواکان لەشەوی بوو کێنی دا
 گوللە میوانیانە و
 بووکی شەو بە لێوی خویناوی رادەمووسن
 ئەو شوێنەی که پێغمبەرە درۆبینەکان
 هەموو رۆژی درۆیەک بە خەلک دەلێن و
 بە سێحرو جادوو تاریکی دەلێنەو
 وەرزیڕمکانی نیشتمانم
 لە جیگای گەنم تۆپ و خۆمپارە دەچێنن و
 لە شوێن گولە گەنم، کاژمەلی سەری دەژمن دەدروونەو
 وەرزیڕمکانی که شەورووز نەفرت دەنێرن بۆ پێغمبەرە
 درۆبینەکان
 گولالەکانی ولاتی من لە ناگر دا دەسووتێن
 ئاسمان هەنێسکی گریانیتی
 بەهار دەنألێنی و
 منالانی شەهید دەربێجەیی دلەکانیان
 بەرووی بەهار دا دەکەنەو هەتا بلێن:
 تا گولە شلێرە هەیه
 دەبی بژین
 کوردستانی من
 جەندەکی بۆگەنیوی دوژمن یاری بەر پێیانە

 خەلکی کوردستانم
 ئەم شوێنەی که ئازایخوازان
 بە سێدارەکانەو لە دایک دەبن و خۆراگرو راوستاو
 وەلک شەهین
 پەيوەستی شکوفەیی سووری ئەستێرەکان دەبن...

خالد بایزیدی... دلیر

اهل کردستانم: خالد بایزیدی (دلیر)

— دکتر حمیدرضا رحیمی در کتاب سرسطر چینی می نویسد:
 اگر سهراب سپهری اهل کاشان بودو مخمل ای شعرش
 رادرارش طبیعت کاشان یافت. خالدبایزیدی-
 دلیر. در شعر اهل کردستانم از سرزمینی خبر میدهد که
 دران... حنجره شاعران بریده ست
 اهل کردستانم
 شعری از/ خالدبایزیدی/ دلیر
 اهل کردستانم
 انجاکه مادران

هنوز سیاه پوشند
 و افسانه های از ادگی مردانشان را
 برای کودکان خود تفسیر می کنند
 و کودکان از چوبه ی دار پدرانشان
 اسلحه می سازند
 و بابغض هایشان جهان را به یاری فرامی خوانند.
 از برای انتقام...

...
 اهل کردستانم
 انجاکه زندان ها
 انباشته از شقایقند...
 جایی که روزی هزاران الاله ونسترن
 بر چوبه های دار سبزند و استوارند
 و فصل بهار را هجی می کنند...
 و در اوج جان سپردن.
 چنان تندر می غرند
 و زیستن را می ازمایند...
 سرزمینی که هر ستاره
 حکایت شهیدی را
 در خود نهفته دارد...
 ستاره هایی که شبها
 باروشنایی خود فرزندان شهید را
 از دلهره می رهانند

...
 اهل کردستانم
 جایی که از دریاچه اش خون می جوشد
 دریاچه ای که شهیدان را بپرواز بلورینشان
 با خود فرامی خواند
 و نیلوفران سر بر می اورند
 تا سرو دصلح و رهایی را
 برای ماهیان سرزمینم بخوانند...

...
 اهل کردستانم
 انجاکه مردی از ادمردان قرن بر پا خواست
 و تابش نور خورشید را برای گل ها تفسیر کرد
 تا گلها مشتاقانه به خورشید پیوستند...
 انجاکه مادران غبار آئینه هارا
 باموج اشک هایشان می شویند...
 و کودکان
 هر شب نوازش دست های گرم پدرشان را
 تنهادر خواب می بینند...
 و چیدن شکوفه های گیلان را...
 اه... شب های این سرزمین
 در تب سوزان کودکان
 جان می سپارد...

سرزمینی که هرروز

شهیدی در راه است

تأمرزهای کردستان را

بردنیاهی کندوپرچم این سرزمین را با خون سرخ خود

به سفیدوسبز درآمیزد

...

اهل کردستانم

انجاکه گلهابدون هیچ پفسیری از بهار

ودراستانه ی شکوفایی پرپرمی شوند

وبه خزان بی هنگام می پیوندند

بلبل های دیارمن

به جای نغمه شادی

مرثیه های بهاررامی سرایند

وکیوترهای دربند

بی بهارمی میرند...

انجاکه شمع هاایستاده می میرند

وپروانه هامی مویند

وخفاشان

به دورازروشنایی می بالند

سرزمین پیشمرگان قله های فتح وپیروزی...

....

اهل کردستانم

انجاکه حنجره ی شاعران بریده ست

...شعروترانه خون الوده ست

ودرخت آزادی دررویش...

مردان انقلابی

ودرختهاوجنگلها

اسیربادهای مهاجم

وکوه بیستون...سربلندتر از همیشه

لرزه براندام دشمن افکنده ست...

درسرزمین من

ازسنگ های کوهستان

الاله میروید

وازهرالاله ای شاعری زاده میشود

وچوبه ی داری نیزسربرمی آورد

سرزمین من

انجاکه هر شب ستاره ای

ابستن می شود

تاافسانه های مهرودوستی را

به کودکان یتیم زمزمه کندو...

شاعران میهنم

واژه هاشان رادرجوی خون می شویند

تاشعری بسرایند

ازبرای کردستان من

ژرف ترازخواب

زالال ترازاب

...

اهل کردستانم

جایی که تازه دامادان

بستر حجله را

باگلولة ای سربی مهمان می کنند

وعروس شب را

بالب خونین می بوسند

انجاکه پیغمبران دروغین

هرروزایه دروغ بر مردم می خوانند

وباسحروجادو

سیاهی رامیسرایند

کشاورزان سرزمینم

به جای گندم

توپ وخمپاره می کارند

وبه جای خوشه های گندم

مجمه های دشمنان رادرومی کنند

کشاورزان کهپیغمبران دروغین راهروزوشب

نفرین می کنند

گل های سرزمین من

درانتش می سوزند

اسمان می گرید

بهارمی موید

وکودکان شهید

دریچه های قلبشان رابه روی بهارمی گشایند.تابگویند..

-تاشقایق هست

زندگی بایدکرد-

کردستان من

به دورلاشه ی گندیده ی دشمنان

درپای بازی است

...

اهل کردستانم

انجاکه آزادی خواهان

برچوبه های دارزاده می شوند

ومقاوم واستوار

همانندشاهین

به شکوفه های سرخ ستارگان می پیوندند...

شهقامه و چاره‌گانی فرمیسکرێژ
 دهمی هاوار له حافظه‌ی رۆژنامه‌کاندا
 دهستاو دهستییهتی
 له بۆشاییه‌ک به پراسوه‌وه
 دهمی چاو بێگیرم
 بمگرێته‌وه
 له به‌رده‌وامی ئاسفالت و زقه‌ی خوین
 حافظم پر دهمی
 له خشانێ نینووکم
 به قاوخی چاو‌مکان
 که کفریک له بالنده‌ بوون
 به لیواری نیشتمان‌ه‌وه لیلابیه
 پالم پێوه دهمی
 تال تال تالانی تاله سپیه‌کانه
 سه‌ر

یا زمانیکی ئاساو
 له پێوه‌درانی هاوار! و
 پیلویک که دۆراوه
 له هه‌زاران درمختی براو
 له ئوکسیژن که بونی خوین دهمی
 فرمیسک جلی سووری له به‌ر کردووه و
 له گه‌رووی زمانی دایکیمدا
 به‌شداری سه‌مای مه‌رگه
 بی سووده ملاقه‌ی شه‌رم بۆ مه‌رگ
 هه‌لیداوته
 چاویکی که چرا بوو
 زاریک هه‌شتا له "نا"ی نازادیدا
 ئاماژه‌ی له پشت قژمه‌کانی دایکیدا
 سپی داباریوه
 چۆپی ژنیک که‌له‌که‌ی رهنجه‌کانی
 ده‌سوورینیته‌وه
 بزروی دمخاته‌ لهنجای جیهان
 ده‌ستم ده‌دۆزمه‌وه و
 بۆ خۆم ده‌گه‌رم
 شیع‌ر دووکه‌لێکه و
 له مه‌نفادا

۲

"نیشکگیری ته‌یاییه‌کانم"

کارمامزیک له گیانمدا
 به‌رمو ئاسوی هه‌زیکم
 ئاسویی ده‌مچرێ...

سوه‌ه‌یلا مه‌یه‌مه‌ی شاعیر دانیشتیووی شاری سنه

رۆژه‌ه‌لاتی کوردستان له دایک بووی سالی هه‌زار و سێسهد و پهنجای کۆچی هه‌تاوی شیع‌ر له جیهانی هه‌ست و ناخی هه‌ر که‌سه‌یکه به پێی خویندنه‌وه و نه‌زموونی تاکه‌که‌سییه‌وه روو دهمی بۆیه شیع‌ر مه‌کانم به زمانی دایکی که زمانی کوردیه‌ نووسراوه. یه‌کم کۆمه‌له شیع‌رم له ژیر ناوی "بالنده‌یه‌کی شه‌تره‌نجیه" له سالی ۱۳۹۸ له چاپ دراوه و شیع‌رم له زۆربه‌ی رۆژنامه و گۆڤاره‌کانی کوردستاندا بلأو بووته‌وه. شیع‌رم به زمانی ئیسپانیولی و مه‌رگێر دراوته‌وه و له ئانتولۆژیای شیع‌ری ژنانی کوردستان له شاری ئامه‌د به‌شدار بووه و له ئانتولۆژیای شیع‌ری ژنانی کورد له که‌رکووک له کتێبێکدا له لایه‌ن تیمیکێ پسپۆر به زمانی عه‌ره‌بی و ئینگلیسی بلأو بووته‌وه. له ئێستادا چه‌ند فایل شیع‌رم ئاماده‌ی چاپه‌ به‌لام فایلێک له شیع‌ر مه‌کانم له لایه‌ن ئیداره‌ی ئیرشاد سانسۆر کراوه و ئیزنی چاپیان پێ نه‌داوه.

۱

"کفریک له بالنده‌ بوون"

و شه‌کان به ملاقی شه‌و
 نووسابوون
 تۆ بلی شه‌و و بیده‌نگی!
 تکیه‌ ریز له شارستانیه‌ت بگرن
 هه‌رای خه‌ونه‌کانتان
 مه‌ته‌کینه‌ نێو کۆلان
 کۆلانه و هه‌شتا له گوێیدا
 هه‌ناسه‌برکی هه‌لاتن

ناهیان تاویک ژن بم
 تایی ته‌نیاییم برژینیمه
 فینکای بهر همیوانی نیشتمان
 دامالینیک له پیاو و دواندنی کچیکی دور

دور له گیانتان
 داتاشریمه نهو به‌شهی
 به زمینوه ناگاته همناسه‌پرکئی نیوارانیکم
 نهی کچی بی جوغرافیای جه‌غزی بی جریوه
 جاریک به درمگانته‌وه
 داریک دانیشه
 دارمانی چوله‌که‌ی نه‌گرتی
 نیشان بهو نیشان
 پالم همدیریکه نیشتمان
 نیشتمان له تاریکیدا
 دوسدریژی ده‌کاته همناسه
 تمنانه‌تیک له ناوخت دادرژینه
 ریگا
 ریگا مه‌جه‌وولیکه له کله سووچیکا
 کوت و مت!
 زور دهرسم
 له‌ی به جیمایی ده‌نگ
 ده‌نگم له ژامزای نه‌ریتیکا
 ماتل
 له قامکی نامازهی باوکدا
 کال
 ده‌نگم له‌م شیعرمد
 دریژ ده‌که‌مه‌وه
 نه‌کا داخرا‌نیک‌ی مات به په‌نجیرمه
 یا له به‌رترین ته‌لارمکانی شارد
 فری بده‌درینه نیو شه‌قام و
 به‌ر شقی نه‌خویندنه‌وه
 له ماوه به‌سه‌رچوویدا
 ماتی ماتیکیکه
 دریژهی دمخاته ته‌نه‌که‌وه

پیت به پیتی دیروکیک
 ته‌نراوی می‌تافوریکه
 بیابانیک ویرانیم دانیش‌تیت
 دانیشن
 پیاویک له پیاسه‌کانما به جیم‌اوه
 له خلیسکاوی پی خوزگه‌کانی
 خه‌ریکه!
 منیش له دیروکه‌کاندا
 شه‌قل نه‌شکاویکی پیروز مابم

شه‌پولی حمزهمکانم نه‌دایی له دهریا

دایکم له به‌ر شه‌ویکا دامکا
 شیمانیه‌ی سووریک به چراکانی شارمه
 تا تاکه‌که‌سییه‌ک له تاکسییه‌کدا
 ته‌نگی پی هه‌لچنی بی
 پشتی ناویریک و هه‌واله‌کان
 نازادی له چوار گوشیه‌کی رورژنامه‌یه‌کی زهره
 به قهیرانی خویندنه‌وه
 له پشتی پیاویکا پیاومتییی
 گری دانینه گریمانه‌کانی گه‌رومدا
 گه‌روم خوازیه‌که
 بو چرتترین ترافیکه‌کانی درم‌گیم
 چرینیک را که‌مه ناوهراستی بی سنووری
 نه‌گه‌ر نهو گورگه‌ی له مانگدا دهرروانی
 بارانی
 به زه‌وینمدا نه‌زی
 گورگیک له رادیکالی رازی‌کما خه‌وتوه
 و‌مکو ژنانی نه‌م ناوه خه‌ت خه‌تیرین خه‌ونم
 له سه‌رینه‌که‌مدا
 دا
 داد
 داده‌شاریم
 تا له کابووسیتیرین چاو نووقانیکا
 پالم بخا
 پله‌نگی به‌تانیه‌که
 که نیشک‌گیری ته‌نیاییه‌کانمه

ترجمه به فارسی

سوهیلا میهمی

سوهیلا میهمی، شاعر ساکن شهر سنج (کردستان شرقی)، متولد سال ۱۳۵۰ هجری خورشیدی است. شعر در جهان احساس و درون هر انسانی، بر پایه مطالعه و تجربه‌های فردی شکل می‌گیرد؛ از همین رو شعرهای من به زبان مادری‌ام، یعنی زبان کردی، نوشته شده‌اند.

نخستین مجموعه شعرم با عنوان «پرنده‌ام صفحه‌ای شطرنجی است» در سال ۱۳۹۸ منتشر شد و اشعارم در بیشتر روزنامه‌ها و مجلات کردستان به چاپ رسیده‌اند. همچنین شعرهایم به زبان اسپانیایی ترجمه شده‌اند و در آنتولوژی شعر زنان کردستان که در شهر دیاربکر (آمد) منتشر شده، حضور داشته‌ام. افزون بر این، اشعارم در

آنتولوژی شعر زنان کرد در کرکوک نیز در قالب کتابی به زبان‌های عربی و انگلیسی، توسط گروهی از متخصصان، منتشر شده است.

در حال حاضر چند مجموعه از اشعارم آماده چاپ هستند، اما یکی از مجموعه‌هایم از سوی اداره ارشاد مورد سانسور قرار گرفته و مجوز انتشار دریافت نکرده است.

۱

«کفر پرنده بودن»

واژه‌ها،

چسبیده به سق دهان شب
تو بگو شب و سکوت!

خواهشمندم

متمدن باشید!

ولوله‌ی رویاهایتان را
به کوچه نریزید.

کوچه است

و

در گوشش هنوز

نفس‌های بریده‌ی فرار

خیابان است

و

چشم‌های گریان.

دهان فریاد،

در حافظه‌ی روزنامه‌ها

دست‌به‌دست

می‌شود

از حفره‌ی پهلوی

باید نگاه کنم

تا

مرا بکند

از تداوم آسفالت

از باتلاق خون!

حافظه‌ام پُر می‌شود؛

از خراشیدن ناخن‌هایم

بر پلک چشم‌ها که

کفری‌ست پرنده بودن.

پرتگاه وطن

تاریکی‌ست

پرتمی‌کند،

تلخ،

تلخ تاراج تارهای سپید.

سر

یا زبانی ملتهب

از نیش فریاد

و

پلکی که

باخته،

از هزاران درخت بریده.

در اکسیژنی که

بوی خون می‌دهد،

اشک،

پیراهنی سرخ پوشیده

و

از گلوی زبان مادری‌ام

شریک رقص مرگ است.

بیهوده؛

پوشش شرم را

برای مرگ،

کنار زده است.

چشمی که

چراغ بود؛

زبانی که

هنوز در «آ»ی آزادی‌ست

اشاره‌ای است

به سپیدی که

می‌بارد

پشت گیسوی مادرش!

زنی،

رنج‌های لبریزش را چوپی،

می‌چرخاند

لرزه می‌اندازد

بر لزجی جهان.

دستم را باز می‌یابم

و

دنبال خود

می‌گردم

شعر،

دودی است

در هیچ.

۲

«نگهبان تنهایی‌هایم»

آهویی در جانم
به سوی افق رویا‌هایم،
افقی،
صدایم می‌زند...
نمی‌گذارند لحظه‌ای زن باشم؛
تا

تب تنهایی‌ام را
رها کنم
در خنکای ایوان وطن
برهنه شده از مرد
و
همدم با دختری دور.

دور از جانتان،
تراشیدن بخشی که
دور است از خیالتان
نفس‌تنگی تنگ غروب.

ای دختر بی‌جغرافیای دایره‌ی بی‌سوسو!
یکبار
با دیرکردن‌ها
زیر درختی بنشین که؛
فروپاشی گنجشک‌ها را ندیده باشد.

نشان به آن نشان:
تکیه‌گاهم،
پرتگاهی‌ست وطن
می‌بندد را تنفسم
بازی می‌کند
بسان بی‌گاه بودن!

راه،
راه مجهولی است در گنج
خاموش و بی‌صدا.
خیلی می‌ترسم؛
مبادا
صدایم
آنجا جا مانده باشد
صدایم،

در همه‌ی سنت‌ها
منتظر،
در انگشت اشاره پدر
رنگ باخته است.

صدایم را
در شعر
امتداد می‌دهم؛
مبادا قفلی بی‌صدا
در پنجره
یا از بلندترین برج‌های شهر
به خیابان
پرتاب شده باشد
تیپا خورده‌ی نخواندن
و
انقضای تاریخ مصرف
در بهت ماتیک‌ست
و
دنباله‌اش را در سطل زباله می‌ریزد.

حرف به حرف،
اسطوره‌ی پیچیده‌ی متافوری (استعاره) است
بیابان به ویرانیم نشسته
بنشینید،
مردی در قدم‌زدن‌هایم
جا مانده است؛
در لغزش پای آرزوهایش
مانده است!

و
من نیز
در تاریخ
دست‌نخورده‌ی مقدس مانده‌ام؛
موج رویا‌هایم
آغشته به دریا
نمی‌شود

مادرم
در شبی
مرا خواهد ریخت
احتمالا
در چراغ‌های قرمز شهر
تا
تنها فرد مانده در تاکسی
تنگ بگرداندش
بعد از خبرهای کوتاه،
آزادی

ژياننامه‌ی نه‌ده‌بی:

پیش‌هوا کاکه‌یی؛ ناوی (پیش‌هوا عه‌بدول‌آ عه‌بدول‌رحمان) —ه، به (پیش‌هوا کاکه‌یی: Peshawa Kakayi) ناسراوه، شاعیر و نووسه‌ریکی کورده، له ۱۹-۴-۱۹۸۴، له گهر مکی جووتکانیانی قه‌لادی، له باشووری کوردستان- عیراق له دایک بووه. خویندنی سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندی و ئاماده‌یی هه‌ر له‌م شار هه‌ا ته‌واو کردووه. سالی ۲۰۰۸-۲۰۰۹، به‌کالۆریۆسی له (زانسته‌سیاسییه‌کان) دا له زانکۆی سلێمانی به‌ده‌ست هێناوه. بابه‌ته‌کانی له‌ گه‌لێک رۆژنامه و بلاگۆکدا بلاو کردووته‌وه. تا ئێستا (۲۳) کۆمه‌له‌شیه‌ر و (۳) کتێبی لێکۆلینه‌وه‌مێشی نووسیه‌وه و بلاوی کردۆته‌وه. هه‌ر وه‌ها کتێبیکیشی له‌باره‌ی شیه‌ره‌وه نووسیه‌وه که له‌ چوار دیداری قووله‌وه سه‌رچاوه‌ی گرتووه. له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شیدا، کتێبی رۆژژمیری نه‌ده‌بی نووسیه‌وه و کۆمه‌له‌چیرۆکی‌کیشی به‌ چاپ گه‌ياندووه.

له‌ شیه‌ری خودگه‌راپیه‌وه بۆ شیه‌ری خووگه‌راپی پیش‌هوا کاکه‌یی

وه‌ک ده‌بینین جیهانی شیه‌ریش تووشی قه‌یران کراوه، (که‌ پیش‌تر به‌ وردی له‌سه‌ر «تووشکردنی قه‌یرانی شیه‌ر» وه‌ستاوم)، به‌لام لێر هه‌ا ده‌مه‌وێت له‌سه‌ر قه‌یرانیکی قوولتر له‌ جۆریکی تری شیه‌ری نه‌مه‌رۆدا هه‌له‌وه‌سته‌ به‌که‌م و له‌باره‌ی بدویم که‌ به‌سه‌ر شیه‌ری هاوچه‌رخیاندا هێناوه. قه‌یرانیکی که‌ ته‌خیا لایه‌نی هونه‌ری و جوانیناسی نییه، به‌له‌کوو قه‌یرانیکی تری شیه‌ره که‌ (شیه‌رنووس و میعه‌رنووس) تووشیان کردووه. قه‌یرانیکی به‌ هۆی تۆره کۆمه‌له‌یه‌تییه‌که‌نه‌وه

در چهارگوشه‌ی روزنامه‌ای زرد
به‌ بحران خوانده‌شدن
گرفتار است.
در کمر مردی،
مردانگی‌اش
گره‌ خورده‌ باشد
به‌ گریه‌های گلیم
در گلیم،
آرزویی است
برای فشرده‌ترین ترافیک‌های دیررسیدن‌ها.
فریاد و فرار
در میانه‌ی بی‌مرزی!

اگر آن گرگی که

در ماه،

خیره

به من مانده

بارانی نزاید در زمینم

گرگی هستم

خفته

در رادیکال‌ راز

همچون زنان این وادی

خط‌خطی‌ترین رویایم را،

بر بالشم

پهن

پهنا

پنهان می‌کنم

تا

در کابوس زده‌ترین فروبستن چشم‌ها

بر زمینم بزند؛

پلنگی پتویی که

نگهبان تنهایی‌های من است.

سهیلا میهمی

ترجمه: علی جانوند

بخزیننیه ناو شیعر موه. بویه کاتیک شیعر زمانی دمتراژیت و مهکینهکه خوی و مردمگهریت، له سکهی میعدا دهرات. وهک سکهی شهمندهفهره و که شهمندهفهر مکیش سهدان سهرنشین سهر دمخات. نا لیردا، ئهرکی شیعر له شاعیر وهرگیراومتهوه، چونکه ئهرکی شاعیر نهبووه و ماعیریکی بازارگهری بووه. بویه میعیریکه که خووگرتتی به مودیلی (بازار، سوشیالمیدیا و کتیبچاپکهر) موه بهنده. نهگهر چی ههندیک لهمانه، ههولی شیعر ی باشیان ههبووه، بهلام بهرگهی مانهومیان نهگرت و وهرسووران بو ماعیر و ئهرکیان بوومته ماعیر، چونکه وهک بازار دمنوسن. به دواي خواستی بازار مومن، به دواي پهسند/ لایک و تیچین/ کومیتته مومن. دزگاکانیش به دواي دهقی شیعر موه نین، بهلکوو به دواي ناوبانگی و پوپولیسستی ماعیر مومن تا کتیبی لایه لا و میعدا چاپ بکهن.

ریلکه له شوینیکدا دهلنیت: «نهگهر ژبانی رۆژانهت به لاتموه ههژار دهرکهوت، لومه می مهکه؛ خوت تاوانبار بکه، به خوت بلئی که تو ئه موده شیعر یی نیت که دهلهمه ندیه کهی بهرز بکه متهوه». شیعر ی راسته قینه پوپولیسستی به بویری هه لکه مهن، لیکولینه موه، زورانبازی له گهل بزوینره کانی ناوموه ههیه.

زوربهی شاعیرانی ئهمرو، شیعر ی خوو دمنوسن. شیعر ی خوویی چیه؟ شیعر یکه که له خوو، له شیوگاندن/ فورموله کردنه موه، له لاساییکردنه موه نووسراوه، و مکوو گه لا له سهر له سهر پروی ناو دهنیشیت، به بی ئه موهی نوقم بیت، وشه ی ساوا، گوتراو، ریکخراو، هستی و له زمانه کهرتوو به کار دههینیت. لیردا کیشمه که له ماعیردایه، چونکه له ئهرکی شاعیر کهوتوه، به قوولاییدا رۆ ناچیت. بوجی؟ چونکه قوولایی ترسناکه؛ چونکه قوولایی کاتی دهویت؛ چونکه قوولایی له سهر خیرایی پهسند و تیچین کار ناکات.

کاتیک بهرمو قوولایی راسته قینه دهرات، تووشی شتیک ده بیت که «هاوبه شتیک خویانه» نییه، یان «قایرؤسیکی بلاو بووه» نییه، یان گونجاو نییه بو پوسستیک توره کومه لایه تیه کانه... بویه ههست دهکات له جیهاندا نییه. که وایه ئه موه به زمانی ئهمرو سوشیالمیدیا شاعیر نییه، چونکه نایه مویت بازار و سوشیالمیدیا هه لیسوورینیت؛ ههر چی ماعیر مهکیشه به هوی ناوبانگه موه، دزگا وهرده سوورینیت بو سهر شیوهی خوی که بازار گهرییه، له دزگای دمخات و دمی کاته «دووکانی کتیبچاپکردن» و بهرپرسی ناومنده مکیش، ده بیت کتیبچاپکهریک و قازانجیستیک و هیچی تر نا!

شیعر ی راسته قینه ده بیت له تاییه تمه ندی ناوموه موه سهر چاوهی گر تبت که مروف له بازار و خوشی و تاییه تمه ندی تبتیگات و گه شه بکات، دهی به لام لیردا شیعر ی خوو گهرایی که بوومته میعدا خوو گهرایی، ناتوانیت له ناومودا به مینیت موه، بهلکوو به شیومیه کی رواله تی دهرات. شیعر ی راسته قینه ده بیت له خودموه بچیت دهر موهی خوی، واته بو ناو بابیت بروات. له تاییه تمه دهست پی دهکات بو ئه موهی بگاته گشتی.

رووبه پروی بوومته موه، هه موه کهس بویری ئه موهی نییه که راستگو بیت و چاوپووشی له قهرانانه نهکات که به (رمخنه گر، میعدا نووس، شیعدا نووس، لیکولهر و بهردمگ) موه، گشتی ده بینن و نووز میان لیوه ناییت، تاکوته را نه بیت. دلسوز بیان بو کرؤکی خودی شیعر نییه، چونکه دهرسن له موهی که رمخنه بگرن یان شی بکه متهوه، به دلی میعدا نووس و شیعدا نووس نه بیت و تووشی پهراویز خستن به موه له لایهن سهر جه م کومه لگای سهر دمی پروپووجی جیهانه موه. هه کاری ئه موهی که بازاری نووسین! به سهر (سوشیالمیدیا و په موندیدا) دابهش بووه. له م نیه مدهشدا، دزگاکانی کتیب، رولیان دهرگوریت بو دووکانی کتیبچاپکردن.

با لیر موه ئه م دهرگایه بکه متهوه که بو جیهانی شیعر ی «خودمهر برین» یان له «شیعر ی خودگهرایی» موه برده ناو «شیعر ی خوو گهرایی». به واتایه کی تر، شیعر ی خودگهرایی چیه و له کوپوه هات و شیعر ی خوو گهرایی چیه و بهرمو کومیمان دمهات.

شیعر ی خودگهرایی: شیعر یکی راسته قینهی خوپه سهندیه، ئه م شیعر مه که له قوولایی رۆحه موه له دایک ده بیت، له خو بیننی نیوان زمان و بیر و تیرامایی راستگو یانه موه په موند به نازار موه سهر هه لدهات. چوونه ناو خویه، له خویهک دهویت که تبتیدا پرس بیت به بابیت! نهگهر چی شیعر ی خودگهرایی به دواي بابته موه نییه تا خوی تبتدا ون بیت، له سهر پرسه گشتیه کانه و دهر موهی بابیت و لایهنی تر نادویت تا بوون و جووله ی تر دهر کهویت، که ههتا شیعر ی بابته ییش ده بیت له بابیت زیاتر بروات. بهلکوو ئه م جوړه شیعر به ناو خویدا شوړ ده بیت موه و به دواي مه نه لوگی خویدا به. یانی هیزی ئه موهی ههیه که خوی بخزیننیه ناوموه، دیوه تاریکه کهی رۆح بدوینیت و نوqrچه بگرت. شیعر ی خودگهرایی ته نیا خوداندنیک روه داو-تتپهر نییه تا بیگیریت موه، بهلکوو ده بیت زمانی له رپی بیر موه، وهک دها و دهرمان له شیعر ی خودگهرایی برواتیت.

شیعر ی خوو گهرایی: شیعر یکی خوپه رستانه/ نه رگسی نییه، که له سهر به مای بیر، زمان، هونه ر و مملانی خود و بابیت بیت کایه موه، نا، بهلکوو تهواو پیچه وانه کهی راسته. سهرتا له «من» موه دهست پی دهکات بو ئه موهی بگاته بازار و چاوی خه لکی عوام گهر، که دهست له نازاره قووله کهی مرو قایه تی هه لگرتوه و به دواي هیزی باودا دهرگهریت نهک هیزی شیعر. باو شتیک تاز و کور تخایه نه. واته باو/ مود کار دهکات و خو دمنوینیت، پیشی دمنویریت و پیشی دهر دهریت که خوی نییه تا خوی دهر بخات، بهلکوو پی دهر دهریت. «خو» ش له سهر ئه م «باو» ه گهر دادمیت و که چی شیعر هه لانه یینیت، بوومته خوویه کی گشتی و بهرمو خوو گهرایی رۆیشتوه. واته شیعر زمانی تر از اوه و بیر کهوتومته چاله موه؛ نهک بیر جووله بکات و زمان خو

92

مانایه گهیشتون که نهوان زیاتر بو بازارگه‌ری خه‌ریکن، نهک دلسۆزی دهق بن. رۆلی دزگا له‌مروڤا، ته‌نیا رۆلی چاپکردنه. بۆیه نووسه‌ری سه‌ربه‌خۆ له‌سه‌ر نه‌ری خۆی چاپی ده‌کات له چاپخانه‌کان. که جاری وایه کتییچاپه‌ریک ناستی رۆشنییری زۆر به‌رزتره له‌و به‌ناو دزگیانه.

نیمه له سه‌رده‌می‌کدا ده‌ژین که هه‌موو شتتیک بووته (ده‌ستبه‌جی، ده‌ستراگه‌یشتن، پێوانه‌کراو،) به‌لام شیعری راسته‌قینه له سه‌رده‌می‌کی جیاوازا کار ده‌کات. سه‌رکه‌وتنی شاعیری راسته‌قینه به‌په‌سه‌ند و تیچین و به‌شدارپێکردن ناپیوریت. پێوه‌ری دهق شتتیک تیره که نه‌ویش له ده‌قدايه. واته نیشی دهق نه‌ویه که وات له بکات ده‌ست له هه‌قیقه‌ت به‌هیت، ساتتیک و مه‌حیت بو دروست بکات، رۆشنکردنه‌وی گۆشه‌یه‌کی تاریکی رۆحی مرۆف نیشان بدات.

ئه‌گه‌ر شاعیری، خۆت بخزینه ناوه‌وی زمانه‌وه؛ له بێده‌نگی، له ته‌نیا، له رۆژانه‌وه مه‌ترسه. نه‌و شیعره بنووسه که ته‌نیا خۆت ده‌توانیت بینووسیت له پێناو شیعردا. نه‌و شیعره که له قوولترین شوینی تۆوه له دایک ده‌بیت و له رێگه‌ی تابه‌تی تۆوه ده‌گاته گه‌ردوونی.

ئه‌گه‌ر دزگیایه‌کی ره‌سه‌ن هه‌بیت به‌ دواي بوونی شیعره‌وه بێت، واز له گه‌ران به‌ دواي ناوبانگی مه‌عرونوسدا دینیت. نه‌مرو به‌ ناو دزگای وا هه‌یه، کابرای رۆژنامه‌نوس و مه‌عرونوس کتییی بو چاپ ده‌کهن، به‌لام شیعری راسته‌قینه چاپ ناکهن و ده‌لێن ببورن نیمه شیعری چاپ ناکه‌ین. نه‌ری دزگای راسته‌قینه به‌ دواي ده‌قه‌کاندا ده‌گه‌ریت، ئاخۆ کام کتییی شیعره خۆینده‌وه‌ی بو کراوه، به‌ راستی خۆیندراوه‌وه و ده‌نگده‌وه‌ی ناو خۆدی شیعره‌که چیه. له گۆتاییدا شیعری راسته‌قینه ده‌مینته‌وه. شیعری کاتیک ده‌مینته‌وه که هه‌موو (په‌سه‌ند و تیچینه‌کان) له بیر ده‌کرین. قسه له‌گه‌ل نه‌مه‌کانی داهاوودا ده‌کات، کاتیک نه‌کاوتنه‌کانی سۆشیالیمیدی ته‌نیا یاده‌مه‌رییه‌کی کالپوه‌ویه. به‌ واتایه‌کی تر، نه‌مرو نه‌و ماعیرانه‌ی تیفی و سۆشیالیمیدیایان داگیر کردوه، یه‌ک توێژینه‌وه چیه له‌سه‌ر شیعریان نه‌کراوه، چونکه شیعری نین و مه‌یر و بۆنگه‌رایه نه‌ک بوونگه‌را. نه‌مانه بۆیه زیاتر ده‌چنه ناو تیقییه‌وه، ده‌زانن له ده‌قدا له دایک نه‌بوون و نامیننه‌وه، بۆیه له‌سه‌ر شاشه دواي خۆیان درێژه به‌ داگیرکردنی رۆاله‌تی و هه‌سته‌کی ده‌دن، له هیهچ توێژینه‌وه‌یه‌کیان له‌سه‌ر ناکریت، چونکه شیعریان به‌ هونه‌ر نه‌کردوه.

کانوونی دوومی ۲۰۲۶

شوینی: قه‌لادی کوردستان _ عێراق _ ناسیا _ زه‌وی

له کیریاتی

دیموکراسی له که‌شتیدا ته‌نیا دووکه‌ل به‌ جی ده‌هینیت، چونکی خۆر هه‌لاتناسه‌کان،

باکیان نییه قانگ ده‌درین له دووکه‌لدا، گرنگ دوو که‌ل بکه‌ونه گیانی یه‌کتره‌وه، نه‌وه‌ی له‌سه‌ریانه خۆین و شیر ی له‌ بخۆنه‌وه. دیم کراسی مۆری له به‌ردا بوو، دیموکراسی؛ پاش ماومه‌یک وه‌ها پیر بووبوو پاشماوه‌ی خۆشی بو خاوی نه‌ده‌بووه. برۆی سپی بووبوو، بێرۆ له ده‌ستی هاتبوو، خه‌لکی ره‌شووه‌تی دامای رۆژه‌لات له ده‌وری کۆ بوونه‌وه و کردیانه بێرۆکراسی.

*

له که‌شتی دابه‌زیم،

ده‌مروانییه سه‌رمه‌وه، هه‌لکشاوه -قافالی‌ده‌ری دیموکراسی!-

سه‌یری خواره‌وه ده‌که‌م، داکشاوه -چینی کریکاری رۆژه‌لاتی-.

له‌ولاوه کشاوه،

-دوورگه دوورگه لیک کشاوه،

ئاو لێی خشاوه،

گری کانه‌کانیش ترسیان نیشان داوه،

له دووکه‌لدا خنکاوه،

له شله‌دا گه‌ده‌ی ترشاوه-.

له‌ملاوه شکاوه،

-هه‌ستی رۆژه‌لاتی و ئوقیانوسی-

له به‌ر پیم خزاوه، زمانم خلیسکاوه،

هه‌موو شتتیک تیک فلیقاوه،

بیرم شله‌قاوه.

تاویک رامام، وام زانی هاوومه‌ته شه‌قلاوه.

روانیمه میلاقه، خرابوه ژیر پیلاقه،

-ئه‌مه لاقه‌بوونی گوله‌!-

چونکی ده‌گوشه‌ری و ده‌کوترینه‌وه،

له مۆل بو فرۆشتن نیشان ده‌درینه‌وه.

-جا نه‌وه مۆزخانه‌یه یا بکوژخانه‌!-

له له‌ندن

چق‌ل نه‌چووه به‌ لاقمدا، به‌لام قه‌لسم

رێگه‌تان دا له‌م دوورگه‌دا

بۆمبی هایدروجینی تا‌قی بکریته‌وه،

وای ژینگه‌!

وای ئاوژیه‌کان!

وای رۆحه‌به‌رانی دنیا!

تویش نهی زمون! چیت لی هات! بووینته به سهر هات که به سهر هات بهریتانیا، بهری تانیا دهرکهوت. تویش بوی دانهوینته. نای که بینهوایت!

به تابواکبادا هاتم، له کیسهل و قرژال رامام،
خه یالم چووه لای که ژال،
به که ژدا سهر کهوتم و
له موز لام دا، یهک کیلوم موز کری
تاله پؤلندا و پاریدا مامهوه؛
به لام پاریس ناخ چ پاریسک!
نه و مک بووکی فهر منسا بوو،
نه خویشی مابوو، له ئاودا نو قم بوو بوو.

ترجمه به فارسی از علی جانوند

پیشوا کاکایی/ پیشهوا کاکایی زندگینامه ادبی

پیشوا کاکایی/ پیشهوا کاکایی

(نام اصلی: پیشهوا عبدالله عبدالرحمن) شاعر و نویسنده گرد است که در ۱۹ آوریل ۱۹۸۴ در محله جوتکانیان شهر قلاذره، در جنوب کردستان _ عراق، چشم به جهان گشود. تحصیلات ابتدایی، راهنمایی و متوسطه را در زادگاه خود به پایان رساند و در سال تحصیلی ۲۰۰۸-۲۰۰۹ مدرک کارشناسی علوم سیاسی را از دانشگاه سلیمانیه دریافت کرد. آثار و مقالات او در روزنامه‌ها و نشریات گوناگون منتشر شده است. تاکنون ۲۳ مجموعه شعر و ۴ کتاب پژوهشی منتشر کرده و همچنین ۲ کتابی نظری درباره شعر بر پایه چهار گفت‌وگوی عمیق تألیف کرده است. افزون بر این، یک روزنگار ادبی و مجموعه‌ای داستان نیز از او به چاپ رسیده است. ۱ کتاب دیگر در مورد شعر و نقد و پژوهشی و تیور از او به چاپ رسیده است.

مقاله

از شعر خودگرایی تا شعر خوگرایی پیشوا کاکایی

چنان که مشاهده می‌کنیم، جهان شعر نیز دچار بحران شده است؛ بحرانی که پیش‌تر با دقت درباره «بحران زدگی شعر» بر آن درنگ کرده‌ام. اما این بار می‌خواهم بر بحرانی عمیق‌تر در گونه‌ای دیگر از شعر امروز مکتب خواهم کرد. بحرانی که بر سر شعر معاصر آمده است. این بحران تنها هنری و زیبایی‌شناختی نیست، بلکه بحرانی است که شاعر

و به اصطلاح «معرنویس» را نیز درگیر کرده است. بحرانی که در بستر شبکه‌های اجتماعی رخ نموده و کمتر کسی شهادت آن را دارد که صادقانه درباره‌اش سخن بگوید. منتقد، شاعر، پژوهشگر و تربیون‌دار، همگی آن را می‌بینند، اما جز در خلوت خود، زبان به بیان نمی‌کشایند. دلسوزی برای جوهر شعر اندک است، زیرا بیم آن دارند که نقدشان به مذاق شاعر یا معرنویس خوش نیاید و از سوی جامعه سطحی‌گرای امروز به حاشیه رانده شوند.

علت روشن است: بازار نوشتن، میان شبکه‌های اجتماعی و مناسبات رسانه‌ای تقسیم شده و در این میان، بسیاری از نهادهای نشر، نقش خود را از مؤسسه فرهنگی به «چاپخانه‌ای برای تکثیر کتاب» فروکاسته‌اند.

در چنین فضایی، جهان شعری «خودبیانگری» از شعر خودگرایی به شعر خوگرایی لغزیده است. اما شعر خودگرایی چیست و از کجا آمده؟ و شعر خوگرایی چیست و ما را به کجا می‌برد؟

شعر خودگرایی:

شعر خودگرایی، شعری اصیل و خودآگاه است؛ شعری که از ژرفای روح زاده می‌شود و از نسبت صادقانه میان زبان و اندیشه و تاملی راستین بر رنج، سر برمی‌آورد. این شعر به درون خویش فرو می‌رود؛ از «خود»ی سخن می‌گوید که در آن، پرسش به موضوع بدل می‌شود.

هرچند شعر خودگرا در پی موضوعی بیرونی برای گم‌شدن در آن نیست، اما در سطح عمومی و بیرونی نیز متوقف نمی‌ماند. حتی شعر موضوع‌محور هم باید از سطح موضوع فراتر رود. شعر خودگرا به درون خود بازمی‌گردد، در پی مونولوگ درونی خویش است، توان آن را دارد که به تاریک‌ترین لایه‌های روح نقب بزند و حقیقت را بیرون بکشد.

این شعر صرفاً بازگویی رویدادی گذرا نیست؛ بلکه زبان را از مسیر اندیشه همچون درمانی برای خود به کار می‌گیرد.

شعر خوگرایی:

در برابر آن، شعر خوگرایی قرار دارد؛ شعری که نه بر بنیاد اندیشه و زبان و کشاکش میان سوژه و موضوع، بلکه بر محور عادت و مد شکل می‌گیرد. از «من» آغاز می‌کند تا به بازار برسد و نظر مخاطب عام را جلب کند. این شعر به جای آن که در پی نیروی شعر باشد، در پی نیروی بادِ مُد است.

مُد پدیده‌ای زودگذر است. خود را می‌نمایاند و پیش رانده می‌شود، بی‌آنکه ریشه‌ای در خویش داشته باشد. در چنین وضعی، شعر به عادت بدل می‌شود؛ زبان از تراز می‌افتد و اندیشه در چاله می‌افتد. زبان دیگر از دل اندیشه نمی‌جوشد، بلکه به ماشین تکرار بدل می‌شود و در سکه «معر» ضرب

امیلی دیکنسون در زمان حیاتش صدها شعر منتشر نشده داشت. کافکا خواست آثارش سوزانده شود. ون گوگ تنها یک تابلو فروخت. آیا این به معنای بی‌هنری آنان بود؟ شاعر راستین غالباً قربانی زمانه خویش است. تاریخ شعر، تاریخ صداهایی است که با وجود بی‌مهری‌ها، بر ماندن در شعر پافشاری کردند. وظیفه شاعر و نهاد:

ما در عصری زندگی می‌کنیم که همه‌چیز فوری و کمی شده است؛ اما شعر راستین در زمان دیگری تنفس می‌کند. موفقیت شاعر حقیقی با لایک و باز نشر سنجیده نمی‌شود، بلکه با توان متن در گشودن لحظه‌ای از حقیقت، در روشن کردن گوشه‌ای تاریک از روح انسان سنجیده می‌شود. اگر شاعری، به درون زبان پناه ببرد؛ از سکوت و تنهایی و حتی طرد شدن نهراسد. شعری را بنویسی که تنها تو می‌توانی بنویسی. شعری که از ژرف‌ترین نقطه وجودت زاده شود و از مسیر یگانه‌ی تو به جهان برسد.

نهاد اصیل، باید در پی خود شعر باشد، نه در پی شهرت معر نویس. اما امروز بسیاری از نهادهای به اصطلاح فرهنگی، خبرنگار و معر نویس را چاپ می‌کنند و شعر راستین را کنار می‌گذارند.

در نهایت، آنچه می‌ماند شعر است؛ نه لایک‌ها و نه حساب‌های شبکه‌های اجتماعی. شعر با نسل‌های آینده سخن می‌گوید، زمانی که این حساب‌ها تنها خاطره‌ای محو شده‌اند. آنان که امروز صفحه تلویزیون و شبکه‌های اجتماعی را پر کرده‌اند، اگر شعرشان هنر نباشد، پژوهشی نیز دربارشان نوشته نخواهد شد.

شعر راستین می‌ماند؛ زیرا از «بودن» می‌آید، نه از «بودن‌نمایی».

ژانویه ۲۰۲۶ قلدزی _ کردستان _ عراق _ آسیا _ زمین.

ترجمه از کردی: علی جانوند.

شعر

در کیرباتی

دموکراسی،
در کشتی فقط دود باقی می‌گذارد
زیرا خاورشناسان،
اهمیتی نمی‌دهند که
در دود خفه می‌شوند،
مهم این است که
دو طرف،
جان یکدیگر را بگیرند.

می‌گردد؛ همان‌گونه که قطاری صدها مسافر را بر ریل می‌برد، بی‌آنکه مقصدی تازه بیافریند.

در این‌جا وظیفه شعر از شاعر سلب شده است؛ زیرا شاعر به بازاریاب بدل شده است. شعرش وابسته به مدل بازار، شبکه‌های اجتماعی و چاپخانه است. حتی اگر برخی از آنان کوشیده‌اند شعر خوب بنویسند، دوام نیاورده‌اند و در نهایت به همان معر نویس بازار محور تبدیل شده‌اند؛ در پی پسند، لایک و کامنت.

نهادهای نیز به جای جست‌وجوی متن، در پی شهرت و پوپولیسم‌اند تا کتابی چاپ کنند که فروش داشته باشد. ژرفا، آنچه ترسناک است

بسیاری از شاعران امروز، شعر «خو» می‌نویسند؛ شعری برآمده از عادت، قالب‌سازی و تقلید. واژگان مصرف‌شده، احساسات آماده و زبان از کار افتاده را کنار هم می‌نشانند. مشکل در همین‌جاست: شاعر از وظیفه خود دور افتاده و جرات رفتن به ژرفا را ندارد. چرا؟ چون ژرفا ترسناک است، زمان می‌طلبد و با سرعت لایک و کامنت سازگار نیست.

شعر راستین از «من» فردی آغاز می‌کند تا به حقیقت مشترک انسانی برسد. آن‌قدر در «من» فرو می‌رود تا به جایی می‌رسد که همه انسان‌ها در آن سهیم‌اند. اما شعر خوگرا به سطح می‌لغزد؛ به چیزی بدل می‌شود که می‌توان آن را «معر بوگرا» نامید؛ متنی که بوی روزمرگی می‌دهد، نه عمق.

این روند، نظام پوچ‌گرای زمانه را بازتولید می‌کند؛ زبانی که نقش شعر را مخدوش می‌سازد، نه شعری که زبان را دگرگون کند.

بازار، مینیمالیسم و شهرت:

امروز برخی به نام مینیمالیسم می‌نویسند، چون مُد روز است. اما مسئله شکل نیست؛ مسئله خو و گرایش به بازار است. کوتا‌نویسی به‌خودی خود مشکل ندارد، اما وقتی درونش تهی است و تنها برای جذب مخاطب عام نوشته می‌شود، دیگر شعر نیست. شاعر به نامی تجاری بدل می‌شود و متن، به کالا.

نهادهای نیز به جای پرسش از کیفیت متن، تعداد دنبال‌کنندگان نویسنده را می‌سنجند: چند فالوور دارد؟ برای رسانه‌ها جذاب است؟ چهره‌ای جوان و پسندیده دارد؟ نتیجه، چاپ کتاب‌هایی است که در ظاهر شعرند اما در حقیقت «معر»‌اند.

فاجعه‌ای فرهنگی:

این وضعیت، فاجعه‌ای فرهنگی است. تصمیم‌گیر نهایی، توده مخاطبان‌اند، نه متن‌شناسان و شعرشناسان. در چنین شرایطی، صدای اصیل کنار زده می‌شود. تاریخ هنر اما چیز دیگری می‌گوید:

آنچه بر سرشان می‌آید

این است که

از خون و شیر یکدیگر بنوشند.

دموکراسی مَهری بود بر سنگ

دموکراسی؛

چنان پیر شده بود که

پس از مدتی،

حتا باقی‌مانده‌ی خود را

نمی‌توانست پاک کند.

ابرویش سفید

و

فکر از دستش رفته بود.

شرقی‌های سیامچرده و درمانده

پیرامونش گرد آمدند

و

آن را

مبدل به «بوروکراسی» کردند.

پیاده شدم از کشتی،

نگاه کردم به بالا،

-دموکراسی، قهقهه سرداده-

به پایین نگاه می‌کنم،

-طبقه‌ی کارگر شرقی-

پایین کشیده شده

از آن‌سو

-جزیره به جزیره کشیده شده،

آب جاری شده،

شعله‌ی معادن،

ترس را نشان داده،

در دود خفه شده،

در رطوبت،

معه‌اش تُرش کرده-

از این‌سو شکسته بود،

-احساس شرقی و اقیانوسی-

زیر پایم خزیده،

زبانم لیز خورده،

همه‌چیزم در هم فر ریخته،

فکرم به هم ریخته.

لحظه‌ای درنگ کردم،

به‌خیالم که

آمده‌ام به شَقالوه.

نگاه کردم به مگس زیر پا له شده،

-این گِلِ لگدکوب شده!-

فشرده می‌شوند زیر

و

کوبیده می‌شوند دوباره،

برای فروش،

نشان داده می‌شوند در بازار.

-اینجا موزه است یا کشتارگاه؟-

در لندن،

خاری به پایم نرفت،

اما افسوس که

راه‌تان دادند به این جزیره

برای آزمایش بمب هیدروژنی،

وای بر محیط زیست!

وای بر آب‌ها!

وای بر جانوران جهان!

و

تو ای زمین!

چه بر سرت آمد!

آنچه که

بر سر بریتانیا آمد،

و تو، ای زمین!

چه اتفاقی برایت افتاده که

مبدل به داستان شده‌ای!

وقتی نوبت به بریتانیا رسید،

جسد (تانیا) آشکار شد.

تو در برابر او تعظیم نمی‌کنی.

آه، تو بی‌چاره‌ای!

به توباکیادا آمدم،

هم‌سلوک با لاک‌پشت و سوسک،

خیالم رفت به سوی آهو،

سر افتادم از کژدم

در موز کنار گرفتم،

یک کیلو موز خریدم

تا در لهستان و پاریس بمانم؛

اما پاریس،

آه چه پاریسی!

نه بسان عروس فرانسه،

نه مثل شهر پاراماریبو بود،

نه خود مانده،

در آب غرق شده بود.

پیشوا کاکایی

آب می خواهیم؛

کف خیابان

پرنده

می پاشیدند.

۳

هوا

هوای پاییز است

و

زیتون‌ها رسیده‌اند

بلند شو ابو خلیل!

بلند شو!

برادر فلسطینی‌ام!

حیاط را آب و جارو کن.

و

همسایه‌ی دیوار به دیوار یهودیت را

صدا بزن.

به همسرت بگو

دو فنجان

چای تازدم باروتی بیاورد

بنشینید

و

از بچه‌ها حرف بزنید

از زیتون‌ها

موسیقی

و

غزل‌های نزار قبانی

سیگار بهمنی آتش بزن

و

همه چیز را

فراموش کن

فراموش کن!

از سنگ‌هایی که

تو پرتاب کرده‌ای

خانه‌های بسیاری

ساخته‌اند.

پاکزاد اجرایی

متولد دیماه ۱۳۵۹

صحنه - کرمانشاه

برنده اولین دوره جشنواره روزنامه صفیر غرب و کسب

دیپلم افتخار

برگزیده بخش ویژه جشنواره شعر خبرنگاران

برگزیده شعر ادبیات اقلیت

مجموعه شعر "من و هفت می‌خندیم"

انتشارات شانی ۱۳۹۰

مجموعه شعر "توپخانه‌ها پنجره می‌سازند"

انتشارات آثار برتر

۱

کنار جاده

نیمه جان پیدایش کردند

به فرزنداش گفت:

این خاورمیانه است

گرسنگی را

به شکمش شلیک کرده‌اند

آوارگی را

به پاهایش.

۲

فریاد می‌زدیم،

ناله می‌کردیم:

ما

دانه می‌خواهیم

۴

سرباز
سرش را
بالا آورد

و

پرسید:

امن‌ترین نقطه‌ی دنیا

برای تو کجاست؟

گنجشک گفت:

لانه‌ی کوچکی که سال‌هاست،

زیر سقف انبار مهمات ساختم

سرباز

سرش را پایین آورد

و

به خانه‌اش

فکر کرد.

۵

داشتم دنبال کلمه می‌گشتم که

آجر را

از افتادن،

و

توپخانه را

از پنجره ساختن، منصرف کنم.

داشتم دنبال کلمه می‌گشتم

در خیابان

به زخم‌های بسیاری

بر خوردم.

زخم‌های بسیاری

به خانه آوردم

از سطرهای دفترم

برای

یکی خانه ساختم

برای

یکی تخت

یکی تابوت.

همان سال‌ها بود

به کلمه‌ی "تو" برخوردم

معلم توضیح می‌داد؛

"تو"

تنها یک ضمیر شخصی مفصل است

چه شب‌ها که

برای

شنیدن عاشقانه‌ها

کنار تو

دود نشدم

تو

اما

خبر نداشتی

ممنونم از تو

برای

رام کردن زخم

برای

آرامش خون

زخم‌ها

با خیال تو

به خواب می‌رفتند

زخم‌ها

فراموش می‌کردند

داشتم دنبال کلمه می‌گشتم که

صدای تیر

در نیزار پیچید

پشت نیزار

تیر کشید

پای نیزار

تیر کشید

سر نیزار

تیر

تیر

تیر.

انگار

به تور افتاده باشم

بی خدا

مرا بالا بکش

و

خلاصم کن

به ریشه

دل میند.

به ساقه

دل میند.

در انبوه نیزار

برخیز و قد بکش

به جهان

دل مبد!

کلامی بود

با حنجره‌ی عدنان هلالی

پیچیده توی نیزار.

آبان بود

و

هوا کز کرده بود

شال و کلاه کردم

در چهارچوب در

مادرم

به جمعیت زخم‌ها

نگاه می‌کرد

اتاق خواب،

هال،

روی میز،

جایی

برای نشستن نبود

به من گفت:

"تو هیما وه شون و مشه‌ی"

"تو

هنوز دنبال کلمه‌ای؟"

پاکزاد اجرایی

۱

له ته‌نیش‌ت ریگا

به نیوه گیان دۆز بیانه‌وه.

به مندا له‌کانی وت:

ئه‌مه خۆر هه‌لاته‌ی ناوه‌پراسته،

برسیه‌تیان

له ناو سکیدا

پنیا ته‌فاندوه،

ئاوار مییشیان

له پنیه‌کانیدا.

۲

هاوارمان دمکرد،

نالهمان دمکرد:

نیمه

دانه‌مان دهویت،

ئاومان دهویت؛

له سهر شه‌قام

بالنده

ده‌په‌خشانندن.

۳

هه‌وا

هه‌وای پاییزه،

و

ز میتوونه‌کان گه‌یشتون.

هه‌سته ئه‌بو خلیل!

هه‌سته!

برا فلسطینییه‌که‌م!

حه‌وشه‌که ئاوده و پریخه.

و

دراوسی دیوار به‌دیوارت

بانگ بکه.

به ژنه‌که‌ت بلی

دوو فنجان

چایه‌کی تاز ده‌مکراوی بارووتی

بپنیت.

دانشین

و

له‌سهر مندا له‌کان قسه بکه‌ن،

له‌سهر ز میتوونه‌کان،

مۆسیقا،

پاکزاد نه‌جرایی

له مانگی به‌فرانباری سالی ۱۳۵۹ ی هه‌تاوی له سه‌حنه -

کرمانشان

Sahneh - Kermanshah

له‌دایک بووه.

براه‌ی یه‌که‌مین خولی فیس‌تیفالی رۆژنامه‌ی سه‌فیر غه‌رب

و ده‌ستکه‌وتی دیپلومی شانه‌ی.

هه‌لبژێردراوی به‌شی تایبته‌ی فیس‌تیفالی شیعری

رۆژنامه‌نووسان.

هه‌لبژێردراوی شیعری ئه‌ده‌بیاتی که‌مینه‌کان.

کۆمه‌له‌ شیعری: «من و حه‌وت پیکه‌وه پیده‌که‌نین»

بلاوکراوه‌ی شانه‌ی، ۱۳۹۰.

کۆمه‌له‌ شیعری: «تۆپخانه‌کان په‌نجهره‌ دروست ده‌که‌ن»

بلاوکراوه‌ی ئاساری به‌رز.

و

غمز له کانی نزار قه بانی.
جگمه ی به هممه نی داگیر سینه،

و

هموو شتیک

له بیر بکه.

له بیر بکه!

لهو بهردانه ی

تو هاویتنیان،

زور مال

بنیات نراون.

۴

سهر باز

سهری

بهرز کردهوه

و

پرسی:

ئاسودترین شوینی جیهان

بو تو کونیه؟

چوله که وتی:

ئهو هیلانه بچو وکه ی

سالانیکه

له ژیر سه قفی کوگای چهک و تهقه مهنی

درووستم کردهوه.

سهر باز

سهری

خوار کردهوه

و

بیری چوو موه بو ماله که ی.

۵

به دوای وشه یه کدا ده گهرام

تا خشت

له کهوتن،

و

توپخانه

له درووستکردنی په نجره

پاشگهز بکه موه.

به دوای وشه یه کدا ده گهرام.

له شه قامدا

به زور برین

تووش بووم.

زور برینم

هینایه مال.

له دیرمکانی دهفته ره کهم

بو یه کیکیان

مالم درووست کرد،

بو یه کیکیان

جیگای نووستن،

بو یه کیکیان

تابووت.

هه ئهو سالانه بوو

به وشه ی «تو» گهیشتم.

ماموستا روونی ده کردهوه:

«تو»

تهنهها ضمیریکی کهسیی جیاوازه.

چهنده شهو هه بوو

بو گو یگرتن

له عاشقانه کان،

له تهنیش تو

و مک دوو کهل نه بوومه هه لا.

به لام تو

ناگات لی نه بوو.

سو پاست ده کهم،

بو

ئارام کردنهوه ی برین،

بو

هیمینی خوین.

برینه کان

به خه یالی تو

دمخهوتن.

برینه کان

له بیر ده کردن.

به دوای وشه یه کدا ده گهرام

دهنگی گولله

له نیزاردا پیچا.

له پشتی نیزار

ئیشیک هه لکشا،

له بنی نیزار

ئیشیک هه لکشا،

له سهری نیزار

گولله،

گولله،

گولله.

و مک ئهوه ی

له توردا گیر بکهوم.

ئه ی بی خودا،

بهرزم بکهوه

و

رزگارم بکه.

به رهگ

دل مههسته.

به ساق

دل مههسته.

له ناو چریبی نیزاردا

هسته و بالا بکیشه.

به جیهان

دل مههسته!

وتهیهک بوو

به حنجره‌ی عدنان هلالی

له نیزاردا

پنچابوو.

ئابان بوو

و

ههوا خوی کۆکردبووه.

شال و کلاوه‌که‌م له‌بهر کرد.

له چوار چئوه‌ی دهرگا‌که‌دا

دایکم

سهیری کۆمه‌لی برینه‌کانی ده‌کرد.

ژووری نووستن،

هۆل،

سه‌ر میز،

هه‌موو شوینیک

پر بوو.

شوینیک

بو دانیشتن نه‌ما بوو.

پیی وتم:

«تو هیما و مشون و مشین؟»

«تو»

هینشتا به‌دوای وشه‌یه‌که‌دا ده‌گه‌ریت؟»

پاکزاد نجرایی

وه‌رگیر: نه‌لی جانوه‌ند

بک فیلمنامه یک مجموعه‌ی هایکو، یک مجموعه گزیده داستان‌های کوتاه و یک مجموعه شعر کارگری نیز آماده برای چاپ دارد.

مقاله

زمانی دایکی و ناسنامه‌ی نیشتمانی؛ به تیروانی‌نیک‌ی تاییهت بۆ زمانی کوردی

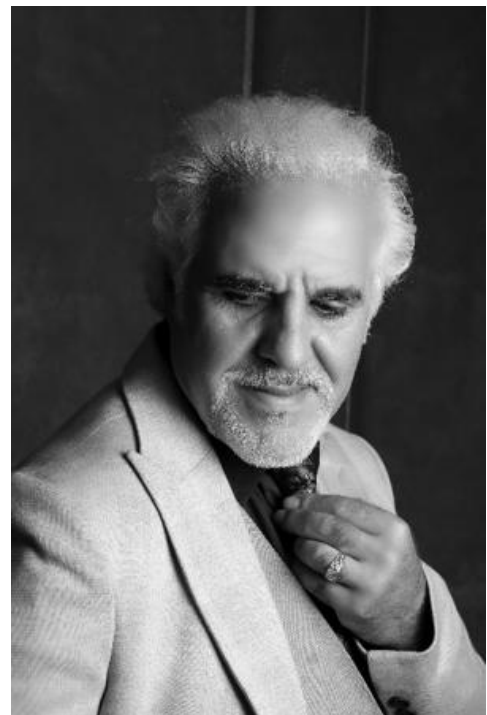
ئیران ولاتی‌که که له پرووی زمان، کهلتوور و نهریته میژووییه‌کانه‌وه جوراوجورییه‌کی بیویینه‌ی ههیه. له ناوچه‌یه‌کی فراواندا که له کهناراه‌مکانی دهریای خه‌مره‌وه تا کهناراه‌مکانی کهنداوی فارس، و له چپای زاگروسه‌وه تا ده‌شته‌کانی رۆژه‌لات درێژ ده‌بیته‌وه، گهل و نه‌ته‌وه جیاوازمکان به زمان و زاراه‌ی جیاواز له ته‌نیشته‌یه‌ک ژیاون و له ماه‌وه‌ی سه‌ده‌مکاندا شارستانییه‌کی هاوبه‌ش و ناسنامه‌یه‌کی نیشتمانییان پیکه‌یناوه. یه‌کیک له گرنگترین تاییه‌تمه‌ندییه‌کانی ئهم ولاته، هاوژیاانی زمانه‌ جوراوجوره‌کانه له ته‌نیشته‌ی زمانی فارسی و مه‌ک زمانی نیشتمانی و هاوبه‌شی ئیرانییه‌کان.

له چنن بارودۆخیکدا، باسکردنی «زمانی دایکی» ته‌نها بابته‌یکی فیکاری یان زمانه‌وانی نییه، به‌لکو په‌یوه‌ندی به‌ بواره‌کانی ناسنامه‌ی کهلتووری، مافه‌کانی هاوولاتیپوون، گه‌شه‌پیدانی کۆمه‌لایه‌تی، یه‌که‌گرتوویی نیشتمانی و ته‌نانه‌ت پێشکه‌وتنی زانستی و ئابووری هه‌یه. ههر زمانیکی دایکی هه‌لگری به‌شیکه‌ له بیرمه‌رییه‌ میژووییه‌کان، ئه‌ده‌بی زارمکی، سیسته‌می زانیارییه‌ ناوخویه‌کان و شیوازی تیگه‌یه‌شتنی کۆمه‌لگه‌یه‌ک له جیهان. بۆیه پاراستن و به‌هیزکردنی زمانه‌ دایکییه‌کان نه‌ک ههر هه‌ر‌مه‌شیه‌ک بۆ یه‌که‌تی نیشتمانی نییه، به‌لکو ده‌توانیته‌ یارمه‌تیده‌ری به‌هیزکردنی بنه‌ما کهلتوورییه‌کانی ولاته‌ بیت.

له ئهم وتاردا، به‌ سه‌رنجی تاییه‌ت بۆ زمانی کوردی و مه‌ک یه‌کیک له گرنگترین زمانه‌ ئیرانییه‌کان، هه‌ول ده‌دریته‌ پێشان ده‌ریته‌ که‌ پشتگیری له‌ فیکردن و بلا‌کردنه‌وه‌ی زمانی دایکی، له‌ ته‌نیشته‌ پاراستنی پێگه‌ی زمانی فارسی، ده‌توانیته‌ نموونه‌یه‌کی سه‌رکه‌وتوو بیت بۆ گه‌شه‌پیدانی کهلتووری و یه‌که‌گرتوویی نیشتمانی به‌رده‌وام.

زمان؛ زیاتر له ئامرازیکی په‌یوه‌ندی

زمان ته‌نها ئامرازیک نییه بۆ گواسته‌نه‌وه‌ی زانیاری. زمان مائی بیرکردنه‌ویه. مرۆف به‌ هۆی زمانه‌وه‌ بیر ده‌کاته‌وه، هه‌سته‌کانی ده‌ره‌بریت، ئه‌زمونه‌کانی ریک ده‌مخات و مانا به‌ جیهانی ده‌روبه‌ری خۆی ده‌به‌خشیت. یه‌که‌م وشانه‌ی که‌ منداڵ له‌ دایک و خیزانه‌که‌ی فیکر ده‌بیت، بناغه‌ی سه‌رماتی

علی نه‌که‌به‌ر جانه‌وه‌ند شاعیر، نووسه‌ر،

سینه‌ریو‌نوس و ژهنه‌ری سیتار، ته‌نبوور و شورانگیزه. ئهو له ۸ی خۆردادی ساڵی ۱۳۴۸ی هه‌تاوی له‌ گوندی سه‌هام‌آباد، سه‌ر به‌ توپسه‌رکان، له‌دایک بووه. قوناغی سه‌رماتی خۆپندنی له‌ گوندی زادگای خۆی ته‌واو کردووه و قوناغی پێنمایی له‌ گوندیکی هاوسنییه‌وه‌ خۆپندووه. له‌وه‌ به‌ دواوه‌ دوور له‌ خیزانه‌که‌ی به‌رده‌وام بووه له‌ درێژمان به‌ خۆپندنه‌وه‌ی. قوناغی ناومندی له‌ توپسه‌رکان ته‌واو کردووه و خۆپندنی بالای تا ئاستی به‌کالۆریۆسی ناپه‌یومست له‌ بواری ئه‌ندازیاری بێناسازی (عومران) له‌ هه‌مه‌دان و تاران به‌سه‌ر بردووه. به‌ر هه‌مه‌ بلا‌وکراوه‌مکانی بریتین له‌: هۆنراوه، چیرۆکی کورت، رۆمان، وهرگێرانی هۆنراوه‌ی کوردی؛ که‌ به‌ گشتی شانزه‌ به‌ر هه‌می نووسراو و دوو وهرگێرانی هۆنراوه‌ی کوردی بلا‌وکراوه‌ته‌وه. هه‌روه‌ها یه‌ک سینه‌ریۆ، یه‌ک کۆمه‌له‌ هایکو، یه‌ک کۆکراوه‌ی هه‌لیژاردی چیرۆکه‌ کورته‌کان و یه‌ک کۆمه‌له‌ هۆنراوه‌ی کرێکاریشی ئاماده‌ی چاپکردن.

علی جانۆد شاعر، نووسنده، فیلمنامه‌نویس و نوازنده‌ی سه‌تار و تنبور و شورانگیزه‌ست. وی متولد هشتم خرداد ۱۳۴۸ شمسی روستای سهام‌آباد توپسرکان است. دوره‌ی تحصیلی ابتدایی را در روستای زادگاه و راهنمایی را در روستای همجوار و از آن به‌ بعد دور از خانواده‌ تحصیلاتش را دنبال کرد. متوسطه‌ را در توپسرکان و تحصیلات عالی را تا مقطع کارشناسی ناپیوسته‌ عمران، در همدان و تهران گذراند. آثار منتشر شده: شعر، داستان کوتاه، رمان، ترجمه شعر کردی شانزده تالیف و دو ترجمه شعر کردی است.

هاتووه. کۆنترین دهقه ناسراو مەکان که به شیو میه کی پشتیبه ستر او دەرگیت به کوردی دابنرین، بۆ سه ده مەکانی دهیمه و یازدهه می زاییی دهگرنهوه.

زمانی کوردی کۆمهلهیهک له جۆر و زار او جیاواز لهخۆ دهگرنیت که گرنگترینهکانیان ئه مانه:

- کرمانجی

- سۆرانی

- کهلهوری

- گۆرانی و ههوارامی (هۆرامی)

هه یهک له مانه تایبهتمهندی دنگی، ریزمانی و وشهیی تایبهتی خۆی هیه. ئه م جۆراو جۆرییه ناوخۆیه نیشانهی چالاکی میژوویی و فراوانی جوگرافیایی زمانی کوردیه. ئه مڕۆ کوردی تهنا له پاریزگا کوردنشینهکانی رۆژئاوی و لاتا به کاردههینریت، به لکو له هه ندیک ناوچهی خۆراسان، مازندهران، گیلان و ناوچهکانی دیکه ی ئیرانیش کۆمهلهگی کورد زمان بوونیان هیه که له ماوهی جیاوازی میژووییدا گواستراونهتهوه یان کۆچیان کردووه. ئه م کۆمهلهگایانه له گه ل پاراستنی به شیک له ناسنامه ی زمانی خۆیان، کاریگه ری ژینگه نوییهکانیانیشیان و مرگرتووه و جۆره زار او ده تایبهتیا ن پیکهیناوه.

میراتی کهلتووری زمانی کوردی

زمانی کوردی هه لگه ی گهنجینهیهکی به هاداره له ئه ده ب، موسیقا، فۆلکلور و گێرانهوه میژووییهکان. هۆنراوهی کوردی له ماوهی سه ده دهکاندا بواریک بووه بۆ دهربرینی خوشهویستی، عیرفان، هه ماسه، دانایی و کیشه کۆمه لایه تیهیهکان. شاعیرانی و مکه مه لای جهزیری، ئه ممه دی خانی، وه فایی، نالی، سالم و هه ژاری موکریان ی رۆلێکی گرنگیان له گه شه دانی ئه ده بی کوردی هه بووه. له ته نه شت ئه ده بی نووسراو، نه ریتی زاره کیی کوردیش ده وله مه ندیه کی به رچاوی هیه. چیرۆکه هه ماسیهیهکان، چیرۆکی عاشقانه، ئه فسانهکان و گۆرانییه فۆلکلورییهکان به شیک گرنگ له بیرمه ری کهلتووری خه لکی کورد پیکه ده ئین. موسیقای کوردیش یه کیکه له ده وله مه ندترین له کهانی موسیقای ناوچهیی ئیران. مه قامهکان، نه غمهکان و گۆرانییه کوردیهیهکان نهک ته نه میژوو و کهلتووری خه لکی کورد ده نویننه وه، به لکو به شیک له میراتی موسیقایی ئیران. پاراستنی زمانی کوردی له راستیدا پاراستنی به شیکه له میراتی کهلتووری ئیران؛ میراتیک که له ته نه شت کهلتووره ناوخۆیهیهکانی دیکه، ناسنامه ی فرمه هه ندی ئیرانی پیکهیناوه.

زمانی فارسی؛ ستوونی په یومندی نیشتمانی

له ته نه شت گرنگیی زمانه دایکییهکان، رۆلی زمانی فارسی له میژووی ئیران پیکهیهکی تایبهت و بیهاوتای هیه. فارسی له زیاتر له ههزار سالی رابردودا زمانی ده وله تی، ئه ده بی، زانستی و کهلتووری ئیران بووه. به ره هه مه ماندوو مەکانی

ناسینی ئه و بۆ جیهان داده نه ئت. دهر و ناسانی گه شه و پسپۆرانی زانسته په رمه رده مییهکان پێیان وایه زمانی دایکی یه کمه بواره بۆ دروستبوونی ناسنامه ی تاکه که سی و کۆمه لایه تی مڕۆف. لاوانده مەکانی دایک، چیرۆکه زاره کییهکان، په ند و ئامۆژگارییهکان، گۆرانییه نه ریتییهکان، رپۆرسمهکان و گێرانه وه نه ته مییهکان هه موویان به هۆی زمانی دایکییه وه ده گنه نه مەکانی دواتر. له به ر ئه وه، ناتوانریت زمانی دایکی ته نه ها و مکه ئامرازیکی په یومندی ببیندریت؛ به لکو به شیکه له سه رمایه ی کهلتووری هه ر کۆمه له گییهک. کاتیک زمانیک لاواز ده بیت، به شیک له بیرمه رییه میژووییهکان و میراتی نامادی ئه و کۆمه له گییه ش له مه ترسی له بیرچووندا ده بیت.

جۆراو جۆری زمانی له ئیران؛ سامانیکی نیشتمانی

ئیران له کۆنه وه یه کیک بووه له جۆراو جۆرتین ناوچه زمانیهکانی جیهان. جگه له زمانی فارسی، زمان و زار او ده زۆر له ناوچه جیاواز مەکانی و لاتا به کاردههیندرین که هه ر یه که یان نوینه رایه تی به شیک له میژوو و کهلتووری ئه م و لاته ده مکن. له گرنگترین ئه م زمانه ده توانریت ئامازه به کوردی، ئازمزی (تورکی ئازمربایجانی)، عه رمبی، بلوچی، تورکمه نی، لوری، له کی، گه له کی و مازنده رانی بکرنیت. هه ر یهک له مانه ئه ده ب، موسیقا، فۆلکلور و سیسته می مانایی تایبه تی خۆی هیه. ئه م جۆراو جۆرییه زمانیه نیشانه ی په رشوبالاوی نییه، به لکو هیمای ده وله مه ندی شارستانی ئیرانه. هه ر مکه باخیکی جوان به جۆراو جۆری گۆل و ره نگهکان شه کۆمه ند ده بیت، کهلتووری ئیرانیش به بوونی زمان و کهلتووره جیاوازه مەکان ده وله مه ندتر بووه. ئه زموونی میژوویی ئیران پێشان ده دات که گه له جیاوازه مەکان، سه رمرای جیاوازی زمانی، به شدارییان له دروستکردنی ناسنامه ی نیشتمانی ئیرانی کردووه و له ساته هه ستیاره میژووییهکاندا به رگریان له یه که پارچه ی خاکی و سه ره به خۆیی و لات کردووه. بۆیه ده بیت جۆراو جۆری زمانی و مکه سه رمایه یه کی نیشتمانی سه ر بکرنیت که پێوستی به پاراستن و به رپه رده یی ژیرانه هیه.

زمانی کوردی؛ لقیکی کۆن له خیزانی زمانه ئیرانییهکان

زمانی کوردی یه کیکه له گرنگترین زمانه ئیرانییهکان و به شیک به هاداره له میراتی کهلتووری ئیران. له روانگیی زمانهوانیی میژووییه وه، کوردی له لقه که ی زمانه ئیرانییهکانی باکووری رۆژئاوا دا جیگای ده بیته وه و خزمایه تی رچه له کی له گه ل زمانهکانی مادی و پارتی هیه. هه رچه نه ده ندیک چار له نووسینه گه شتییهکاندا باس له «چه ند ههزار سال کۆنی زمانی کوردی» ده گرنیت، به لام توێژینه وه زانستییهکان جیاوازی نیوان ریشه میژووییهکان و به لگه ناسراو مەکان ده مکن. به پێی لیکۆلینه مەکانی زمانهوانان، کوردیی ئه مڕۆ له پرۆسه ی گۆرانی زمانه ئیرانییه ناوهرستهکان و گواستنه وه بۆ سه رده می ئیرانیی نوێ پیک

فیرکاری گونجاوی بۆ دابین بکریت، نهک تهنهها بهر بهستیک بۆ گهشهی میشک نییه، بهلکو سووده زوریشی هیه.

مندالانی دوزمانه زورجار له بوارمکانی خوارمودا نهجامی باش پیشان دهم:

- نهرمی و گونجانکاری ناسراکی

- هوشیاری فرازمانی

- توانای چارمسرکردنی کیشه

- بهرئومبردنی سهرنج

- گواستنهوه لهئێوان سیستمه جیاوازهکانی بیرکردنهوه

هوشیاری فرازمانی یهکیکه له گرنترین ئهم سوودانه. کهسی دوزمانه باشتر تیدهگات که زمانهکان چۆن کار دهکهن و چۆن دمتوانریت یهک چهک به شیوه زمانیه جیاوازهکان دهربردیت. ئهم تاییهتمهندییه دواتریش له فیربوونی زمانی سیهما کاربگهیری هیه.

دوزمانی و فیربوونی زمانه نیودهولهتییهکان

جیهانی ئهمرو زیاتر له هر کاتیک دیکه پئویستی به لیهاتوویی زمانی هیه. زمانهکانی وهک ئینگلیزی، فهرنسی، ئهلمانی، ئیسپانی و چینی له بواره زانستی و ئابورییهکاندا گرنگیهکی زوریان پهیدا کردوه.

توێژینهوهی زور پیشانیان داوه که مندالانی خاوهن ئهم موونی سهرکهوتووی دوزمانی زورجار نامادیهی زیاتر بۆ فیربوونی زمانهکانی دیکهیان هیه. چونکه پیشتر تیگهیشتون که پهیموئیدی ئێوان زمان و مانا پهیموئیدییهکی نهرمه و یهک چهک دمتوانریت به وشه جیاوازه دهربردیت. بۆ نمونه، قوتابیهکی کوردزمان که هم به کوردی و هم به فارسی شارمزه، کاتیک ئینگلیزی فیردیهیت لهگهل پرۆسهی گۆڕینی سیستمی زمانی نامۆ ئاشنانیه. ئه پشتر ئهم موونی گواستنهوهی مانای لهئێوان دوو زماندا ههجووه و ئهم ئهم موونه دمتوانیت فیربوونی زمانی سیهما ئاسانتر بکات. بهلام بهدهستهینانی ئهم سوودانه پئویستی به «دوزمانی پشتگیریکراو» هیه؛ واته ههر دوو زمانهکه خاوهن فیرکردنی ستاندارد، سهرچاوهی فیرکاری گونجاو و پێگهی کۆمهلایهتی باش بن.

یهکیتی نیشتمانی لهگهل جوراوجۆری

یهکیک له نیگهرانییهکانی که ههندیک جار له باسهکانی زمانی دایکی دهرخهتروو، نهگهری زیان گهیاندن به یهکگرتوویی نیشتمانییه. بهلام ئهم موونی زوریک له ولاته فرممانهکان پیشان دهات که ریزگرتن له جوراوجۆری زمانی به مانای لاوازکردنی یهکیتی نیشتمانی نییه.

له راستیدا، یهکگرتوویی بهردهوام کاتیک دروست دهییت که هاوولاتیان ههست بکه ناسنامهی کهلتووری و زمانییان ریزلێگیراوه. پشتگوێخستنی جوراوجۆری کهلتووری دمتوانیت ههستی دووری دروست بکات، له کاتیکدا ناساندن و دانان به جوراوجۆرییه هۆکاری بهشداری فراوانتر له ژیانی نیشتمانی دهییت. بۆ نمونه، وینا بکه پرۆژمیهکی

فهردموسی، سهعهدی، حافظ، مهولهوی، نیزامی و دهیان کهسایهتی دیاری دیکه، بهشیکی گرنگ له میراتی شارستانی ئێران و جیهان پێکدههێنن. زمانی فارسی نهک تهنه ئامرازیک بووه بۆ پهیموئیدی ئێوان گهله جیاوازهکانی ولات، بهلکو له سهردهمه جیاوازهکاندا ههنگری زانست، فلهسهفه، عیرفان و هونهری ئێرانیش بووه. فارسی له ماوهی سهدهکاندا رۆلی زمانی هاوبهشی ئێوان گهله ئێرانییهکان بیهیوه. ئهم زمانه ههلی پهیموئیدی لهئێوان خهڵکانی خاوهن زمانه دایکییه جیاوازهکاندا دابین کردوه و له دروستبوونی دامهزراوهکانی فیرکاری، کارگیری، زانستی و ئابووری ولاتدا رۆلێکی بههرتی ههجووه. ئهگهر ئهمرو ئهندازیاریکی کورد، پزیشکیکی بلوچ، ماموستایهکی زانکۆی ئازهری، توێژهریکی عمرمزمان و کارفرینیکی گهلهک دمتوانن بهی بهر بهست زمانی لهگهل بهکتر هۆکاری بکهن، بهشیکی گرنگ له تواناییهکانی فهرزازی بوونی زمانی هاوبهشی فارسییه. بۆیه بهرگری له پێگهی فارسی وهک زمانی نیشتمانی، پئویستییهکی بێگومانه بۆ پاراستنی کارایی دامهزراوه کۆمهلایهتییهکان و بهکگرتوویی نیشتمانی ولات. زمانی دایکی و فیرکردن؛ دوزینهوه زانستییهکان چی دهلێن؟ یهکیک له گرنترین بابتهکان له بوارمکهی زمانی دایکی، کیشهی فیرکردنه. توێژینهوهکانی بوارمکانی زانسته پهرمردیهی و زمانهوانی فیرکاری پیشان دهم که مندالانی ئهوهی له سالانی سهرماتی خۆینهوهدا ههلی بهکارهینانی زمانی دایکیان ههیت، له تیگهیشتن له چهکه بههرمیهیهکاندا سهرکهوتوترن. هۆکاری ئهم بابتهش پروونه. مندال پیش چوونه قوتابخانه، جیهانی دهوروبهری خۆی به هۆی زمانی دایکییهوه ناسیوه. کاتیک فیرکردنی سهرماتی به ههمان زمان دهست پێ بکات، گواستنهوهی چهکه فیرکارییهکان به ناسانی زیاتر نهجام دهدریت. ههندیک توێژینهوهش پیشانیان داوه که فیرکردنی پشتیهستوو به زمانی دایکی دمتوانیت بیه هۆی زیادبوونی متمانه بهخووبون، بهشداری چالاکتر له پۆل و کهمبوونهوهی دواکوئتی خۆیندنی له سالانی سهرماتیدا. بهلام ئهمه واتای لابردنی زمانی نیشتمانی له سیستمی فیرکردن نییه. زوریک له پسپوران جهخت لهسهر ئه مؤدیه دهکهنهوه که تیهدا فیرکردنی زمانی دایکی و زمانی نیشتمانی به شیوهی تهواوکهری بهکتر و هاوکات بهریوه دهچن. ئهم جوره مؤدیه دمتوانیت هم ناسنامهی کهلتووری قوتایی بههیز بکات و هم نامادهی بکات بۆ بهشداری له ئاستی نیشتمانی.

دوزمانی؛ دهرهفت یان ئاستهنگ؟

له رابردوودا وادمانرا که گهشهکردنی هاوکات له دوو زماندا رهنگه بیهته هۆی سهرلێشیوانی مندال. بهلام توێژینهوهکانی چهند دهیهی دواهی له زانسته ناسراکییهکان و زمانهوانیدا پیشانیان داوه که دوزمانی، ئهگهر بارودۆخی

پشتگیریکراو دتوانیت سوودی فیرکاری، ناسراکی و کومه لایه‌تیی گرنکی لیکه‌وتیه. بویه پاراستنی زمانی فارسی و مک زمانی نیشتمانی و دلنیاوون له مافه زمانیه‌کانی هاوولاتیان بو سوودومرگرتن له زمانی دایکیان، دوو نامانجی دژبه‌یهک نین؛ بملکو دوو ستوونی ته‌واوکهرن بو دروستکردنی ئیرانیکی به‌هیز، ناگادار و خاوه‌ن سهرمایه‌ی کهلتووریی ده‌وله‌مه‌ند.

ناسوی پتویست نه‌ویه که مندالانی ئیران، بی‌گویدان به زمانی دایکیان، بتوانن یه‌کم هه‌نگامه‌کانی فیربوون له ژینگه‌یه‌کی ئاشنادا هه‌ل‌ب‌گرن، پاشان به هوی زمانی فارسی‌یه‌وه له‌گه‌ل ته‌واوی ولات په‌یومندی دابمه‌زرینن و دواتریش به سوودومرگرتن له سهرمایه فرمه‌مانیه له بواره زانستی و نیودمه‌ل‌تیه‌کاندا سهرکه‌وتوو بن. ئیرانی داهاتوو دتوانیت ئیرانیک بیت که تپیدا جوراوجوری زمانی نه‌ک و مک کیشه، بملکو و مک دهرفت سهر بکرت؛ دهرفته‌یک بو شکوفابوونی کهلتووری، گه‌شه‌پیدانی مرویی و به‌هیزکردنی زیاتر و زیاتری یه‌کینتی نیشتمانی.

سهرچاومکان

۱. Windfuhr, G. (۲۰۰۹). The Iranian Languages. Routledge.
۲. Haig, G., & Öpengin, E. (۲۰۱۸). "Kurdish." In The Languages and Linguistics of Western Asia. De Gruyter.
۳. Cummins, J. (۲۰۰۰). Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. Multilingual Matters.
۴. UNESCO. (۲۰۰۳). Education in a Multilingual World. UNESCO Publishing.

ترجمه به فارسی از علی جانوند

زبان مادری و هویت ملی؛ با نگاهی ویژه به زبان کردی ایران سرزمینی است با تنوعی کم‌نظیر از زبان‌ها، فرهنگ‌ها و سنت‌های تاریخی. در گستره‌ای که از سواحل خزر تا کرانه‌های خلیج فارس و از کوهستان‌های زاگرس تا دشت‌های شرق امتداد یافته است، اقوام گوناگون با زبان‌ها و گویش‌های متفاوت در کنار یکدیگر زیسته‌اند و در طول قرن‌ها، تمدنی مشترک و هویتی ملی را شکل داده‌اند. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های این سرزمین، همزیستی زبان‌های متنوع در کنار زبان فارسی به عنوان زبان ملی و مشترک ایرانیان است.

بیناسازی له سیستان و بلوچستاندا به‌ریوه ده‌چیت. نه‌ندامانی تیمه‌که پیکه‌توون له نه‌ندازیاریکی کورد، نه‌ندازیاریکی نازم‌ری، میهماریکی عهرمیزمان، خاومکاریکی بلوچ و پسپورانی ناوچه جیاوازمکانی ولات. له چنن د‌وخیکدا بوونی زمانیکی هاوبه‌ش بو به‌ریومردنی کاره پسپوری و کارگیریه‌کان ته‌واو پتویسته و نه‌م ر‌وله فارسی ده‌بینیت. به‌لام هه‌مان نه‌و که‌سانه له مال، خیزان و ژینگه‌ی کهلتووری خویاندا مافیان هه‌یه زمانی دایکیان بپاریزن و به‌هیزی بکهن. نه‌م دوو بواره نه‌ک ناک‌وکن، بملکو ته‌واوکهری یه‌کترن.

ر‌یکارمکان بو پشتگیری له زمانه دایکیه‌کان بو گه‌یشتن به م‌ودیلکی هاوسه‌نگ له‌نیوان پاراستنی زمانی نیشتمانی و به‌هیزکردنی زمانه دایکیه‌کان، دتوانریت نه‌م ر‌یکارانه بخرینه به‌رچاو:

۱. دارشتنی به‌نامه‌ی فیرکردنی دووزمانه له قوناغی سهرمایی به پشتبه‌ستن به ستاندارده زانستیه‌کان.
۲. ناماده‌کردنی مام‌وستایانی دووزمانه که به هه‌ردوو زمانی ناوخویی و فارسی ئاشنا بن.
۳. دانانی کتیب و سهرچاوه‌ی فیرکاری ستاندارد بو فیرکردنی زمانی دایکی.
۴. پشتگیری له تو‌یزینه‌وه زانکویه‌کان سه‌بارمت به زمان و زاراه ئیرانیه‌کان.
۵. فراوانکردنی راگه‌یاندنه ناوخویییه‌کان و به‌رهمه‌ننانی ناوم‌روکی کهلتووریی فرمه‌مانه.
۶. تومارکردن و به‌ل‌گه‌نامه‌کردنی میراتی زارمکی، چیر‌وکه‌کان، گ‌ورانییه‌کان و زاراه‌مکانی له م‌ترسی له‌ناوچوون.
۷. دروستکردنی دهرفته‌ی زیاتر بو بلاوکردنه‌وی به‌رهمه‌ نه‌ده‌بی و هونه‌رییه‌کان به زمانه ناوخویییه‌کان. نه‌م سیاسه‌تانه دتوانن له‌گه‌ل پاراستنی پیکه‌ی فارسی، یارم‌تی شکوفابوونی سهرمایه‌ی کهلتووریی ولاتیش بدن. دتوانریت ئیران و مک م‌الیکی گ‌موره له‌گه‌ل ژوره زورمکان وینا بکرت؛ م‌الیک که له ناویدا زمانه جیاوازمکان له ته‌نیشست یه‌کتر ده‌ژین. زمانی فارسی ستوونی سهرمکی په‌یومندی و هاوبه‌سنتییه‌ی نه‌م م‌الیه، به‌لام به‌هیزی نه‌م بینایه په‌یومسته به‌وی ده‌نگی هه‌موو دانیش‌توانی ببیستریت. زمانی کوردی و مک یه‌کیک له گرن‌گرتن زمانه ئیرانییه‌کان، هه‌ل‌گری به‌ش‌یک به‌ه‌اداره له م‌ژوو، نه‌دب و کهلتووری نه‌م ولاته. پشتگیری له فیرکردن، تو‌یزینه‌وه و به‌رهمه‌ننانی کهلتووری به زمانی کوردی نه‌ک هه‌ر هه‌ر مش‌یه‌ک بو یه‌کینتی نیشتمانی نییه، بملکو دتوانیت ببیته هوی به‌هیزبوونی هه‌ستی سهر به‌ستبوون و به‌ش‌داری کومه‌ل‌ایه‌تی. نه‌م‌رو د‌وزینه‌وه زانستیه‌کانیش پیشان ده‌دن که فیرکردنی پشتبه‌ستوو به زمانی دایکی و دووزمانی

تاریخی ایران نشان می‌دهد که اقوام مختلف با وجود تفاوت‌های زبانی، در شکل‌گیری هویت ملی ایرانی سهم داشته‌اند و در بزنگاه‌های تاریخی، از تمامیت ارضی و استقلال کشور دفاع کرده‌اند. بنابراین تنوع زبانی را باید سرمایه‌ای ملی دانست که نیازمند حفاظت و مدیریت خردمندانه است.

زبان کردی؛ شاخه‌ای کهن از خانواده زبان‌های ایرانی زبان کردی یکی از مهم‌ترین زبان‌های ایرانی و بخشی ارزشمند از میراث فرهنگی ایران به شمار می‌آید. از دیدگاه زبان‌شناسی تاریخی، کردی در شاخه زبان‌های ایرانی شمال‌غربی قرار می‌گیرد و با زبان‌هایی چون مادی و پارتی خویشاوندی تبارشناختی دارد. هرچند گاه در نوشته‌های عمومی از «چند هزار سال قدمت زبان کردی» سخن گفته می‌شود، اما پژوهش‌های علمی میان ریشه‌های تاریخی و شواهد مستند تفاوت قائل می‌شوند. بر اساس مطالعات زبان‌شناسان، کردی امروزی در فرآیند تحول زبان‌های ایرانی میانه و در گذار به دوره ایرانی نو شکل گرفته است. قدیمی‌ترین متون شناخته‌شده که به گونه‌ای قابل استناد به زبان کردی تعلق دارند، به حدود سده‌های دهم و یازدهم میلادی بازمی‌گردند. زبان کردی مجموعه‌ای از گونه‌ها و گویش‌های متنوع را در بر می‌گیرد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

- کرمانجی

- سورانی

- کلهری

- گورانی و اورامی (هورامی)

هر یک از این گونه‌ها دارای ویژگی‌های آوایی، دستوری و واژگانی خاص خود هستند. این تنوع درونی، نشان‌دهنده پویایی تاریخی و گسترده‌ی جغرافیایی زبان کردی است. امروزه کردی تنها در استان‌های کردنشین غرب کشور رواج ندارد، بلکه در بخش‌هایی از خراسان، مازندران، گیلان و دیگر مناطق ایران نیز اجتماعات کردزبان حضور دارند که طی دوره‌های مختلف تاریخی به این مناطق کوچانده شده یا مهاجرت کرده‌اند. این جوامع ضمن حفظ بخش‌هایی از هویت زبانی خود، تحت تأثیر محیط‌های جدید نیز قرار گرفته‌اند و گونه‌های محلی ویژه‌ای را پدید آورده‌اند.

میراث فرهنگی زبان کردی

زبان کردی حامل گنجینه‌ای ارزشمند از ادبیات، موسیقی، فرهنگ عامه و روایت‌های تاریخی است. شعر کردی در طول قرن‌ها بستری برای بیان عشق، عرفان، حماسه، حکمت و دغدغه‌های اجتماعی بوده است. شاعرانی چون ملای جزیری، احمد خانی، وفایی، نالی، سالم و هزار موکریانی سهم مهمی در گسترش ادبیات کردی داشته‌اند. در کنار ادبیات مکتوب، سنت شفاهی کردی نیز از غنای

در چنین بستری، بحث «زبان مادری» صرفاً یک موضوع آموزشی یا زبانی نیست، بلکه به حوزه‌هایی چون هویت فرهنگی، حقوق شهروندی، توسعه اجتماعی، انسجام ملی و حتی پیشرفت علمی و اقتصادی ارتباط پیدا می‌کند. هر زبان مادری حامل بخشی از حافظه تاریخی، ادبیات شفاهی، نظام دانایی بومی و شیوه نگاه یک جامعه به جهان است. از این رو، پاسداشت و تقویت زبان‌های مادری نه تنها تهدیدی برای وحدت ملی محسوب نمی‌شود، بلکه می‌تواند به استحکام بنیان‌های فرهنگی کشور یاری رساند.

در این مقاله، با تمرکز ویژه بر زبان کردی به عنوان یکی از مهم‌ترین زبان‌های ایرانی، تلاش می‌شود نشان داده شود که حمایت از آموزش و ترویج زبان مادری، در کنار حفظ جایگاه زبان فارسی، می‌تواند الگویی موفق برای توسعه فرهنگی و انسجام پایدار ملی باشد.

زبان؛ فراتر از ابزار ارتباط

زبان تنها وسیله‌ای برای انتقال اطلاعات نیست. زبان، خانه اندیشه است. انسان از طریق زبان می‌اندیشد، احساسات خود را بیان می‌کند، تجربه‌هایش را سامان می‌دهد و جهان پیرامون را معنا می‌بخشد. نخستین واژه‌هایی که کودک از مادر و خانواده می‌آموزد، بنیان اولیه شناخت او از جهان را شکل می‌دهد.

روان‌شناسان رشد و متخصصان علوم تربیتی معتقدند که زبان مادری نخستین بستر شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی انسان است. لالایی‌های مادرانه، داستان‌های شفاهی، ضرب‌المثل‌ها، مثل‌ها، آیین‌ها و روایت‌های قومی همگی از طریق زبان مادری به نسل‌های بعد منتقل می‌شوند. از همین رو، زبان مادری را نمی‌توان صرفاً یک ابزار ارتباطی دانست؛ بلکه بخشی از سرمایه فرهنگی هر جامعه است. هنگامی که زبانی تضعیف می‌شود، بخشی از حافظه تاریخی و میراث ناملموس آن جامعه نیز در معرض فراموشی قرار می‌گیرد.

تنوع زبانی در ایران؛ ثروتی ملی

ایران از دیرباز یکی از متنوع‌ترین مناطق زبانی جهان بوده است. افزون بر زبان فارسی، زبان‌ها و گویش‌های متعددی در نقاط مختلف کشور رواج دارند که هر یک بخشی از تاریخ و فرهنگ این سرزمین را نمایندگی می‌کنند.

از جمله مهم‌ترین این زبان‌ها می‌توان به کردی، آذری (ترکی آذربایجانی)، عربی، بلوچی، ترکمنی، لری، لکی، گیلکی و مازندرانی اشاره کرد. هر یک از این زبان‌ها دارای ادبیات، موسیقی، فرهنگ عامه و نظام معنایی ویژه خود هستند.

این تنوع زبانی نه نشانه پراکندگی، بلکه نمادی از غنای تمدنی ایران است. همان‌گونه که یک باغ زیبا از تنوع گل‌ها و رنگ‌ها شکوه می‌یابد، فرهنگ ایرانی نیز از حضور زبان‌ها و فرهنگ‌های گوناگون غنا پیدا کرده است. تجربه

برخی مطالعات همچنین نشان داده‌اند که آموزش مبتنی بر زبان مادری می‌تواند موجب افزایش اعتمادبه‌نفس، مشارکت فعال‌تر در کلاس و کاهش افت تحصیلی در سال‌های ابتدایی شود.

البته این موضوع به معنای حذف زبان ملی از نظام آموزشی نیست. بسیاری از متخصصان بر الگویی تأکید می‌کنند که در آن آموزش زبان مادری و آموزش زبان ملی به صورت مکمل و هم‌زمان دنبال شود. چنین الگویی می‌تواند هم هویت فرهنگی دانش‌آموز را تقویت کند و هم او را برای مشارکت در عرصه ملی آماده سازد.

دوزبانگی؛ فرصت یا چالش؟

در گذشته تصور می‌شد که رشد هم‌زمان در دو زبان ممکن است موجب سردرگمی کودک شود. اما پژوهش‌های چند دهه اخیر در علوم شناختی و زبان‌شناسی نشان داده‌اند که دوزبانگی، در صورت برخورداری از شرایط آموزشی مناسب، نه تنها مانع رشد ذهنی نیست بلکه می‌تواند مزایای متعددی به همراه داشته باشد.

کودکان دوزبانه معمولاً در زمینه‌هایی چون:

- انعطاف‌پذیری شناختی

- آگاهی فرازبانی

- توانایی حل مسئله

- مدیریت توجه

- جابجایی میان نظام‌های ذهنی مختلف

عملکرد مطلوبی از خود نشان می‌دهند.

آگاهی فرازبانی یکی از مهم‌ترین این مزیت‌هاست. فرد دوزبانه بهتر درک می‌کند که زبان‌ها چگونه کار می‌کنند و چگونه می‌توان یک مفهوم را در قالب‌های زبانی متفاوت بیان کرد.

این ویژگی بعدها در یادگیری زبان سوم نیز مؤثر است.

دوزبانگی و یادگیری زبان‌های بین‌المللی

جهان امروز بیش از هر زمان دیگری به مهارت‌های زبانی نیاز دارد. زبان‌هایی مانند انگلیسی، فرانسه، آلمانی، اسپانیایی یا چینی در عرصه‌های علمی و اقتصادی اهمیت فراوان یافته‌اند.

مطالعات متعدد نشان داده‌اند کودکانی که تجربه موفق دوزبانگی دارند، معمولاً آمادگی بیشتری برای یادگیری زبان‌های بعدی پیدا می‌کنند. زیرا آن‌ها از پیش دریافته‌اند که میان زبان و معنا رابطه‌ای انعطاف‌پذیر وجود دارد و یک مفهوم می‌تواند با واژگان متفاوتی بیان شود.

برای مثال، دانش‌آموز کردزبانی که هم به کردی و هم به فارسی تسلط یافته است، هنگام یادگیری انگلیسی با فرایند تغییر نظام زبانی بیگانه نیست. او پیش‌تر تجربه انتقال معنا میان دو زبان را کسب کرده و این تجربه می‌تواند روند یادگیری زبان سوم را تسهیل کند.

چشمگیری برخوردار است. داستان‌های حماسی، منظومه‌های عاشقانه، افسانه‌ها و آوازهای فولکلوریک بخش مهمی از حافظه فرهنگی مردم کرد را تشکیل می‌دهند. موسیقی کردی نیز یکی از غنی‌ترین شاخه‌های موسیقی نواحی ایران محسوب می‌شود. مقام‌ها، نغمه‌ها و آوازهای کردی نه تنها بازتاب‌دهنده تاریخ و فرهنگ مردم کرد هستند، بلکه بخشی از میراث موسیقایی ایران به شمار می‌آیند. پاسداری از زبان کردی در واقع پاسداری از بخشی از میراث فرهنگی ایران است؛ میراثی که در کنار سایر فرهنگ‌های بومی، هویت چندلایه ایرانی را شکل داده است. زبان فارسی؛ ستون ارتباط ملی

در کنار اهمیت زبان‌های مادری، نقش زبان فارسی در تاریخ ایران جایگاهی ویژه و بی‌بدیل دارد. فارسی طی بیش از هزار سال گذشته زبان دیوانی، ادبی، علمی و فرهنگی ایران بوده است.

آثار ماندگار فردوسی، سعدی، حافظ، مولوی، نظامی و ده‌ها چهره برجسته دیگر، بخش مهمی از میراث تمدنی ایران و جهان را تشکیل می‌دهند. زبان فارسی نه تنها ابزار ارتباط میان اقوام مختلف کشور بوده، بلکه در دوره‌های گوناگون تاریخی، حامل دانش، فلسفه، عرفان و هنر ایرانی نیز محسوب شده است.

فارسی در طول قرن‌ها نقش زبان مشترک میان اقوام ایرانی را ایفا کرده است. این زبان امکان ارتباط میان مردمانی با زبان‌های مادری متفاوت را فراهم آورده و در شکل‌گیری نهادهای آموزشی، اداری، علمی و اقتصادی کشور نقشی اساسی داشته است.

اگر امروز یک مهندس کرد، یک پزشک بلوچ، یک استاد دانشگاه آذری، یک پژوهشگر عرب‌زبان و یک کارآفرین گیلک می‌توانند بدون مانع زبانی با یکدیگر همکاری کنند، بخش مهمی از این امکان را مدیون وجود زبان مشترک فارسی هستند.

بنابراین دفاع از جایگاه فارسی به عنوان زبان ملی، ضرورتی انکارناپذیر برای حفظ کارآمدی ساختارهای اجتماعی و انسجام ملی کشور است.

زبان مادری و آموزش؛ یافته‌های علمی چه می‌گویند؟

یکی از مهم‌ترین مباحث در حوزه زبان مادری، مسئله آموزش است. پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه علوم تربیتی و زبان‌شناسی آموزشی نشان می‌دهد کودکانی که در سال‌های نخست تحصیل امکان بهره‌گیری از زبان مادری خود را دارند، در فهم مفاهیم پایه موفق‌تر عمل می‌کنند.

دلیل این مسئله روشن است. کودک پیش از ورود به مدرسه، جهان پیرامون خود را از طریق زبان مادری شناخته است. هنگامی که آموزش اولیه با همان زبان آغاز شود، انتقال مفاهیم آموزشی با سهولت بیشتری صورت می‌گیرد.

چنین سیاست‌هایی می‌تواند ضمن حفظ جایگاه فارسی، به شکوفایی سرمایه فرهنگی کشور نیز کمک کند.

ایران را می‌توان خانه‌ای بزرگ با اتاق‌های فراوان دانست؛ خانه‌ای که در آن زبان‌های مختلف در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند. زبان فارسی ستون اصلی ارتباط و همبستگی این خانه است، اما استحکام این بنا در گرو آن است که صدای همه ساکنان آن شنیده شود.

زبان کردی به عنوان یکی از مهم‌ترین زبان‌های ایرانی، حامل بخشی ارزشمند از تاریخ، ادبیات و فرهنگ این سرزمین است. حمایت از آموزش، پژوهش و تولید فرهنگی به زبان کردی نه تنها تهدیدی برای وحدت ملی نیست، بلکه می‌تواند به تقویت احساس تعلق و مشارکت اجتماعی بینجامد.

امروزه یافته‌های علمی نیز نشان می‌دهند که آموزش مبتنی بر زبان مادری و دوزبانی حمایت‌شده می‌تواند مزایای آموزشی، شناختی و اجتماعی قابل توجهی به همراه داشته باشد. از این رو، پاسداشت زبان فارسی به عنوان زبان ملی و تضمین حقوق زبانی شهروندان در بهرگیری از زبان مادری، دو هدف متعارض نیستند؛ بلکه دو رکن مکمل برای ساختن ایرانی توانمند، آگاه و برخوردار از سرمایه فرهنگی غنی به شمار می‌آیند.

چشم‌انداز مطلوب آن است که کودکان ایرانی، فارغ از زبان مادری خود، بتوانند نخستین گام‌های یادگیری را در بستری آشنا بردارند، سپس از طریق زبان فارسی با سراسر کشور ارتباط برقرار کنند و در ادامه با بهرگیری از این سرمایه چندزبانه، در عرصه‌های علمی و بین‌المللی نیز موفق شوند. ایران آینده می‌تواند ایرانی باشد که در آن تنوع زبانی نه یک مسئله، بلکه یک فرصت تلقی شود؛ فرصتی برای شکوفایی فرهنگی، توسعه انسانی و تحکیم هرچه بیشتر وحدت ملی. منابع:

شعر

«نهم هشت‌ه‌پیزوده، هیچ پیومندییه‌کیان نییه به شهر
نویی سده»

«نهم‌پیزودی یهک»

ته‌ن‌ها کوچبیری زستان
نه‌هالی گوزه که
نه‌گیش‌تووه به روژی دار.

نه‌گهر خاک،
شانی خوی بکیش‌تووه

البته تحقق این مزیت‌ها نیازمند دوزبانی «حمایت‌شده» است؛ یعنی هر دو زبان از آموزش استاندارد، منابع آموزشی مناسب و جایگاه اجتماعی مطلوب برخوردار باشند.

وحدت ملی در عین گوناگونی یکی از نگرانی‌هایی که گاه در بحث زبان مادری مطرح می‌شود، احتمال آسیب دیدن انسجام ملی است. با این حال تجربه بسیاری از کشورها چندزبانه نشان می‌دهد که احترام به تنوع زبانی الزاماً به معنای تضعیف وحدت ملی نیست.

در واقع، انسجام پایدار زمانی شکل می‌گیرد که شهروندان احساس کنند هویت فرهنگی و زبانی آنان مورد احترام قرار گرفته است. نادیده گرفتن تنوع فرهنگی می‌تواند احساس فاصله ایجاد کند، در حالی که به رسمیت شناختن آن زمینه مشارکت گسترده‌تر در حیات ملی را فراهم می‌سازد.

نمونه‌ای ساده این موضوع را روشن می‌کند. تصور کنید پروژه‌ای عمرانی در سیستان و بلوچستان در حال اجراست. اعضای تیم شامل مهندسی کرد، مهندسی آذری، معماری عرب‌زبان، کارفرمایی بلوچ و کارشناسانی از مناطق مختلف کشور هستند. در چنین شرایطی وجود یک زبان مشترک برای انجام امور تخصصی و مدیریتی کاملاً ضروری است و این نقش را زبان فارسی ایفا می‌کند.

اما همین افراد در خانه، خانواده و محیط فرهنگی خود حق دارند زبان مادری‌شان را حفظ و تقویت کنند. این دو حوزه نه تنها با یکدیگر تعارضی ندارند، بلکه مکمل هم هستند.

راهبردهایی برای حمایت از زبان‌های مادری برای دستیابی به الگویی متوازن میان حفظ زبان ملی و تقویت زبان‌های مادری، می‌توان راهکارهای زیر را مورد توجه قرار داد:

1. طراحی برنامه‌های آموزش دوزبانه در دوره ابتدایی بر پایه استانداردهای علمی.
2. تربیت معلمان دوزبانه آشنا با هر دو زبان محلی و فارسی.
3. تدوین کتاب‌ها و منابع آموزشی استاندارد برای آموزش زبان مادری.
4. حمایت از پژوهش‌های دانشگاهی درباره زبان‌ها و گویش‌های ایرانی.
5. گسترش رسانه‌های محلی و تولید محتوای فرهنگی چندزبانه.
6. ثبت و مستندسازی میراث شفاهی، داستان‌ها، ترانه‌ها و گویش‌های در معرض فراموشی.
7. ایجاد فرصت‌های بیشتر برای انتشار آثار ادبی و هنری به زبان‌های بومی.

ئەگەر بەیان بەستىت
ئەگەر لاشەكان لە ھەردوو لای سنوور،
ناویان ھەبىت

و

مندالەكان

لە وێستگەكانى چاوەروانى
لە نێوان گریانى ژنان و ببن،
ئەگەر نەھال دوا بکەویت

یان ھەرگیز

نەگاتە رۆژى دار،

ئەمە

ھەموو ھىچ پەيوەندىيەکیان نىيە
بە شەرى نوێ سەدە.

«نەپیزۆدى دوو»

بیرکردنەو نازار دەکێشیت.
پێکەنین راھینانێکی بێئەنجامە.
لە بیرچوونى گشتییەدا،
دەستى مېھر مېانی
لە ھەموو دەستەکان نازاد بوو.

کات

لە شوینی خۆی دەسووریتەو

و

رەگە براوەکان

لە بیرگەى خاکدا جى ناگرن.

ئەمە

ھەموو

ھىچ پەيوەندىيەکیان نىيە
بە شەرى نوێ سەدە.

«نەپیزۆدى سى»

بە نەھالیان گوت:

مەترسە،

ئەم خاکە بۆنى بارووت نادات.

ئەم دەنگە

ھاواریکی بآندمیە کە

سنوور ناناسیت.

باوەر بکە،

ھەر شتیک کاتیک تازمیە،

خۆشەویستە!

ئەم ھەوايە،

ئەم ئاوە،

ئەم خاکە،
بۆ تۆیە کە
کوچبەریت و میوانیت.

«نەپیزۆدى چوار»

نەھال

بە رەگ لە ژیر بآل و بە فراوانی گریە گوتی:

تازە؟

تەقینەوێ تازە؟

کاوالبوونى تازە؟

ئاگرى تازە؟

بیمالیی تازە؟

خوین

بە بەروارى بەسەرچوونى نوێ!

نەخشەيەک کە
ھەموو بەیانییەک
لە نوێو دیتە کێشان.
ژنەکان،
پیاوھکان،
مندالەکان،

لە سەردێرە رەشەکانى رۆژنامەکاندا،

چەند شادابە

ئەم ھەموو تازمیە

لە نەوھکوژییە دووبارەبووەکاندا.

«نەپیزۆدى پینچ»

لەو پەرى کاتەو
بازرگانیک
لە گوێى ئوقیانوس شتیک زمزمە دەکات.
سبەى،
نیگەرانى ئەورووپایە.

یاخەى ئوتووکێشراو
لە ژوورە ساردەکاندا
بە ئارامییەکی ورد
راگەییەننامە دەنووسن.

یەک بە یەک

لە تەنیشت چرای شکاو تیدمپەرن،

لە شارانییک کە

کەس تێیاندا

بە دواى پێکەنین ناگەریت.

نەبوونى پێکەنین

هیچ راپورتیک تیک نادات.

«نەپیزۆدی شەش»

نە ھال گوتی:

من لە سەر دەشتەو ھاتووم؛

خوشکی ھەلەبجە!

لەو شوێنە فرمیسک و خوشەویستی،

ترس و سەما،

خاک و خوین،

لە یەک چرکدا

گەشتن بە یەکتەر.

کەس لەبیری ماو؟

کەوتنی میو لە سەر شانی چیا،

ئەستێرەیک کە

لە ئاسمانەو جی ما،

یان مرقۆتیک کە

تەنیاپی

لە باووشی گرتبوو؟

کەس بۆ خۆرەمشار،

بۆ ھویزە،

بۆ کۆبانی،

بۆ غەزە،

بۆ حومس و حەلب،

لێدانی نەبزی خێراتر بوو؟

یان

ھەموو شتیک

لە چوارچێوەی دوورەو

بەرگەگرتنی ئاسان بوو؟

«نەپیزۆدی ھەوت»

سەر دەشت،

بە سیبەکانی بریندار ھەلەدەستیت.

پشت بە میوکانی دارستان دەبەستیت،

بۆ وەستان راھێنان دەکات.

لەگەڵ ئۆکراین

ھاویرین دەبیت.

لە رۆژەلاتی ناوڕاستدا

برین رووداویکی رۆژانەیە.

لە شەردا،

لەگەڵ مالهکان،

بێکەنینیش کاول دەبیت.

لەسەر تەنە دارگۆزەکان

ھێشتا شوێنی برینی بۆمی خوشەیی دیارە.

قەلەر شەکان پێمان دەکەن.

لە گیرفانی پیرترەکاندا

پارچەشرابنێلەکان ھێشتا گەرم!

کام دایک شەری دەست پێکرد؟

کام ژن دوگمەکی داگرت؟

شوێنەپێی پیاوانی نەزان

لەسەر پلەکانی کات ماوتەو.

خەلک دەمرن،

خوشەویستی بە لام ناشاردرێتە ژێر خاک.

«نەپیزۆدی ھەشت»

بیر لە نە ھال دەکەمەو،

لەو منداڵە بەسەر پاسی تانکدا میز دەکات.

لە تراکتۆریک کە

زریبەک دەدریت،

تا ژیان بۆ ساتیک پەنا بگریت.

دلی چاوەر شەکانی رۆژەلاتی ناوڕاست،

ھاودەنگ

لەگەڵ چاوشینەکان دەدات.

بە فرمیسکیک بە ھەمان رەنگ.

بە ئاواتیک کە

ھێشتا زیندوو:

تا ئۆکراین لە

نۆی ھەلبەستیتەو

و

پێیکەنیت.

ئەلی جانومند

«این هشت اپیزود، ربطی ندارند به جنگِ جدیدِ قرن»

«اپیزود یک»

تنه‌ا رها بوم زمستان

نه‌ال گردویی‌ست که

به روز درخت

نرسیده است.

اگر خاک

شانه‌اش را پس بکشد

اگر سپیده

یخ‌زده باشد

اگر لاشه‌ها

دو سوی مرز

اسم داشته باشند

و

کودکان

در ایستگاه‌های انتظار

میان گریه‌ی زن‌ها

گم شوند

اگر

نهال

دیر برسد

یا

هرگز

به روز درخت نرسد

این‌ها

ربطی ندارند

به جنگِ جدید قرن.

«اپیزود دو»

فکر

درد می‌کشد.

خندیدن

تمرینی‌ست بی‌نتیجه.

در فراموشی همگانی

دستِ مهربانی

از تمام دست‌ها

رها شده است.

زمان

درجا می‌زند

و

ریشه‌های بریده

در حافظه‌ی خاک

جا نمی‌گیرند.

این‌ها

ربطی ندارند

به جنگِ جدید قرن.

«اپیزود سه»

به نهال گفتند:

نترس

این خاک

بوی باروت نمی‌دهد

این صدا

غرش پرنده‌ای‌ست که

مرز نمی‌شناسد

باور کن

هر چیزی

وقتی تازه است

دوست‌داشتنی‌ست!

این هوا

این آب

این خاک

برای تو که

رها بومی و میهمان.

«اپیزود چهار»

نهال

با ریشه زیر بغل و پهنای گریه گفت:

تازه؟

انفجار تازه؟

آوار تازه؟

آتش تازه؟

بی‌خانمانی تازه؟

خون

با تاریخ انقضای نو

نقشه‌هایی که

هر صبح

دوباره ترسیم می‌شوند

زن‌ها

مردها

کودکان

در تیتراهای سیاه روزنامه‌ها
چه شاداب است
این همه تازگی
در نسل‌گشی‌های تکراری.

«اپیزود پنج»

آن‌سوی زمان
کاسبی،
در گوش اقیانوس
چیزی را زمزمه می‌کند
فردا
نگران اروپاست
یقه‌های اتوکشیده
در اتاق‌های خنک
با آرامشی دقیق
بیانیه می‌نویسند
یکی
یکی
از کنار چراغ‌های شکسته
می‌گذرند
از شهرهایی که
کسی
در آن‌ها
لبخند را
جست‌وجو نمی‌کند.

نبودن لبخند
هیچ‌گزارشی را
مختل نمی‌کند.

«اپیزود شش»

نهال گفت:
من
از سردشت آمده‌ام؛
خواهر حلبچه!
جایی که
اشک و عشق
ترس و رقص
خاک و خون
در یک ثانیه
به هم رسیدند!

کسی
یادش مانده؟

افتادن تاک
بر شانه‌ی کوه
ستاره‌ای که
از آسمان
جا ماند
یا انسان که
تنهایی را بغل کرده بود؟
کسی
برای خرمشهر
برای هویزه
برای کوبانی
برای غزه
برای حُمص و حَلَب
ضربان نبضش
بالا رفت؟

یا
همه چیز
در قاب‌هایی دور
قابل تحمل بود؟

«اپیزود هفت»

سردشت
با شش‌هایی زخمی
بلند می‌شود
به تاک‌های جنگل
تکیه می‌دهد
برای ایستادن
تمرین می‌کند.

با اوکراین
هم‌زخم می‌شود
در خاورمیانه
زخم
رخدادی روزمره است

در جنگ
همراه خانه‌ها،
لبخند نیز

ویران می‌شود
 به یک رنگ

روی تنه‌ی گردوها
 هنوز
 زخم خوشه‌ای پیداست

کلاغ‌ها
 به ما می‌خندند

در جیبِ پیرترها
 ترکش‌ها
 هنوز
 گرم‌اند!

کدام مادر
 جنگ را آغاز کرد؟
 کدام زن
 کلید را فشرد؟

جای پای مردانِ کودن
 بر پله‌های زمان
 مانده است

آدم‌ها می‌میرند
 عشق
 اما
 دفن نمی‌شود.

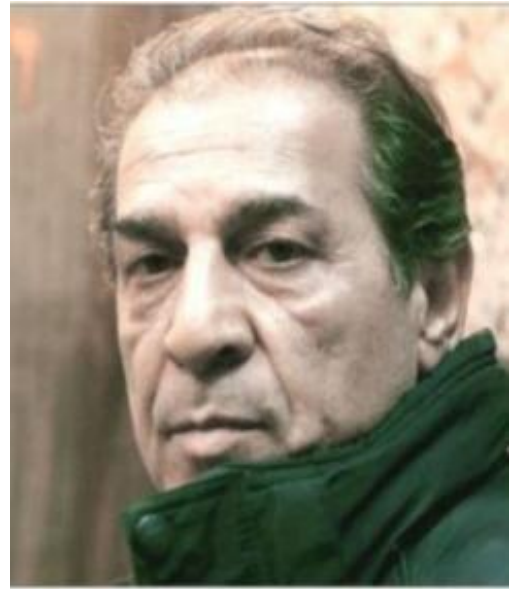
«اپیزود هشت»

به نهال فکر می‌کنم
 به کودکی که
 بر شنی تانک می‌شاشد

به تراکتوری که
 زرهی را
 می‌رباید
 تا زندگی،
 لحظه‌ای پناه بگیرد.

قلبِ سیام‌چشم‌های خاورمیانه
 هم‌صدا
 با چشم‌آبی‌ها می‌تپد

با اشکی

قوباد حمیدر

شاعیر و نووسەر، له‌دایکبووی سالی ۱۳۳۸ ی
هه‌تاوی له کرمانشان.

به‌ریوه‌به‌ری جێبه‌جێکاری رۆژنامه‌ی «صبح
کرج».

به‌ر هه‌مه‌کان:

رێڵیک بۆ تێپه‌رین – کۆمه‌له‌ شیعەر، ب‌لاوکراوه‌ی فراگاه.
هه‌ندیک جار له‌ بێدمنگی هۆشیار ده‌بینه‌وه – کۆمه‌له‌ شیعەر،
ب‌لاوکراوه‌ی تدبیر روشن.

گه‌یشتن به‌ دوور – رۆمان، ب‌لاوکراوه‌ی نێ‌رنگ.
شوێنیک ئاسمان کۆتایی دیت و ل‌ک‌له‌کان ده‌گه‌ڕینه‌وه –
کۆمه‌له‌ شیعەر، ب‌لاوکراوه‌ی تدبیر روشن.
چارلی و خانم – کۆمه‌له‌ چیرۆکی کورت، ب‌لاوکراوه‌ی
داستان.

چریکه – کۆمه‌له‌ شیعەر، ب‌لاوکراوه‌ی نێ‌رنگ.
پارچه‌یه‌کی کورت له‌ هه‌ناسه‌یه‌کی درێژ – کۆمه‌له‌ شیعەر،
ب‌لاوکراوه‌ی دیباچه.

چهرس – چاپی چوارهم.
گه‌یشتن به‌ دوور – به‌ مۆلته‌ی ب‌لاوکردنه‌وه‌ی میترا.

۱

خۆشه‌ویستم،

لێره

جەنگ هه‌یه.

مروقه‌کان

مووشه‌ک هه‌یه‌یان،

فرۆکه‌ی بێ فرۆکه‌وان هه‌یه‌یان،

فرۆکه هه‌یه‌یان

و

ته‌قه.

خوینه

که ده‌رژیت.

ده‌بیت ناوی تو

به‌ هیواشی

بینمه‌ سه‌ر زمانم.

ده‌لێن:

له‌ کاتی جه‌نگدا

نابیت مروقه‌ بیت،

نابیت عاشق بیت.

۲

تاقیت نه‌کردوه

چون شیعەر

به‌ته‌نها ده‌ته‌لێت

و

ده‌روات.

وشه‌کان نامۆن

و

هیچ پروداویک له‌ ناخدا

ریز نابیت.

تاقیت نه‌کردوه

نازار

چون

ده‌ست به‌سه‌رتدا ده‌گریت،

و

له‌ شوێنیک ناو مه‌تا

عیشق

خوی ده‌شاریته‌وه،

تا

به‌ ده‌ستی نازار

نه‌کوژیت.

به‌لێ،

میهر مبانم،

یاساگانی ناگوتراو،

نه‌نووسراو

و

نه‌بیراو،

فه‌رمایه‌ی به‌شی ئاشکرای بوونمانن.

مردنی مروقه‌کان

له‌ دله‌وه‌ ده‌ست پێده‌کات،

و

مردنی شاعیران

له‌ ئاوار مېوونی وشه‌کانه‌وه.

۳

ز انایی،
ماسییه کی خزه
که دهگه پیتوه بو دهریا
و
نه ههنگ دمییت.
نمه
ناو خودا کان دمیزانن؛
نئوان عیشقی پرییه دهریاییه کان
له گهل تالی
و
شوری دهریادا
تیکهل کردوه،
و

نازی کوسه ماسیه کانیا
کیشاو
پیغه مبرانی دواکه وتوی کاروان
مروف
له ناوقه دی خویندا
دهخه خنکان.
نئوان نه شکوت
به ههنا،
به فروکه بی فروکهوان
و
به زهفاف
تیکهل دهکن،
تا
خودایان
سهربرز بمینیتوه.

۴

بو خه لکی نازار چیشتی سووریا
گوئ بگر!
دهنگی گولله کان
نزیک دمیتهوه.
بریاره
زمو بلمرزیت،
و
تاوله گهوره کان
هزار پارچه بن.
دهستی براکانت
و
خوشه کانت بگر،
تا

له سووری رووباردا
تیپه ریت.
زمو
به دمی کراومه
چرکه کان دهمزیت.
تفنگه کان
تهنیا مشنیک ناسنی شکاون
بریاره
دووباره به کار هیندرینهوه
بو
دیواری گوره ناموکان.

قوباد حیدر
وهرگیر: نلی جانمند

قباد حیدر شاعر و نویسنده متولد ۱۳۳۸ کرمانشاه
مدیر اجرایی روزنامه صبح کرج
آثار:

ریلی برای عبور مجموعه شعر - نشر فراگاه
گاهی از سکوت بیدار می شویم- مجموعه شعر نشر
تدبیر روشن
رمان- رسیدن به دور - نشر نی رنگ
جایی آسمان تمام می شود و لک لک ها باز می گردند -
مجموعه شعر - نشر تدبیر روشن
چارلی و بانو - مجموعه داستان کوتاه- نشر داستان
چریکه - مجموعه شعر- نشر نی رنگ
برشی کوتاه از آهی بلند مجموعه شعر- نشر دیپاچه
چرس- چاپ چهارم
رسیدن به دور- با مجوز نشر میترا

محبوبم
این جا
جنگ شده است
آدم ها
موشک دارند
پهپاد و هواپیما
و
شلیک
خون است که
ریخته می شود
باید نام تو را
آهسته
به زبان بیاورم
می گویند:
هنگام جنگ

و	نباید انسان بود
شوری دریا	نباید عاشق بود
به هم امیخته	۲
و	تجربه نکرده‌ای
ناز کوسه‌ها را	چگونه شعر
کشیده‌اند	تنهایت می‌گذارد
پیامبران جا مانده از قافله	و
آدمی را	می‌رود
در کشاله‌های خون	کلمات بی‌گانه‌اند
غرق خواهند کرد	و
آنان غار را	اتفاقی در تو
به انار	چیده نمی‌شود
و	تجربه نکرده‌ای
پهپاد و زفاف	درد
می‌آمیزند	چگونه
تا	تصرف می‌کند
خدایشان سرفراز بماند	و
۴	جایی درونت
برای مردمان دردمند سوریه	عشق
	پنهان می‌شود
گوش کن!	تا
صدای فشنگ‌ها	به دست درد
نزدیک می‌شود	کشته نشود
قرار است	آری مهربانم
زمین بلرزد	قوانینی نا گفته،
و	ننوشته
تاول‌های درشت	و
هزار تکه شوند	نامرئی
دستان برادران	حاکمان بخش آشکار وجود ما هستند
و	مرگ آدم‌ها
خواهرانت را بگیر	از قلب آغاز
تا	می‌شود
از سرخی رود	و
عبور کنی	مرگ شاعران
زمین	از آوارگی کلمات
با دهان باز	
لحظه می‌شمارد	۳
تفنگ‌ها	دانایی
مشتی آهن پاره‌اند	ماهی لیزی‌ست که
قرار است	به دریا باز می‌گردد
بازیافت شوند	و
برای	نهنگ می‌شود
حصار گورهای غریب	این را ناخدایان می‌دانند که
	عشق پری‌های دریایی را
	با تلخی

و دهستانیک که
له کام لاوه؟
و دیسان
خه‌لک له شهقامه‌کاندان،
و ئیمه له بیر موه‌ریی مه‌یدانه‌کاندا.

۲.

«دوو نیوگۆی زه‌وی»

دوو گۆر
به دووریی دوو شیرئاو،
به دووریی چهند دار کاجی زه‌رد.
دوو گۆر که ژنیک
به‌ردی سهریانی به‌رده‌وام راده‌مالیت،
له شهوان و رۆژاندا به جلیکی سپی؛
و دوو گۆر
که پیاویک له‌سهر به‌ردی خۆی
به رووتی خۆی خۆی دمه‌شوات.
دوو نیوگۆی زه‌وی له سهر‌مدا؛
ژنیک راده‌مالیت،
و پیاویک به‌رده‌وام خۆی دمه‌شوات.

۳.

«کۆلبهر»

نه به‌غدا کۆلبهری هه‌یه،
نه ئه‌نقهره،
نه دیمه‌شقی.
تاران شاخیکی کۆلبهری هه‌یه؛
هه‌موو شتیکی هه‌یه
ئه‌م بی‌هه‌موو شته.

۴.

«هه‌وای تۆ»

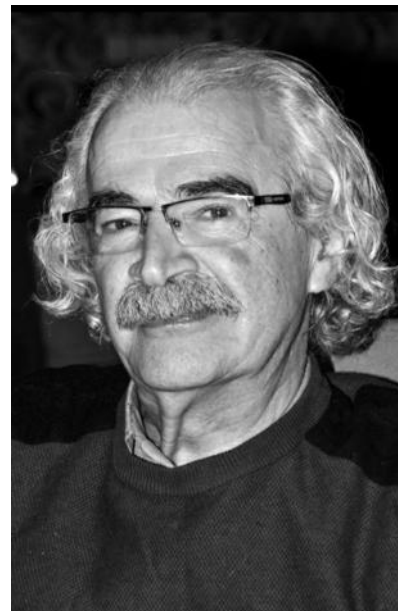
به دهستانیکی بی‌تفه‌نگ،
و به ده‌میک پر له هه‌وای تۆ،
به گهرمای یه‌ک ساتی ئازادی،
و به جامیک پر له پیکه‌نینی تۆ،
بۆ تۆ
ژیان ده‌که‌م.

وه‌رگیر: نه‌لی جانوند

۱

"از کدام طرف"

حلقه‌های تزئینی
در آذراره‌ها
حلقه‌های گل

مه‌حه‌مه‌د زه‌ندی:

شاعیر و رۆژنامه‌نوس، له‌سالی ۱۳۳۵ی هه‌تاوی له
شاری سنه‌له‌دایک بووه. تا ئیستا پینج کۆمه‌له‌شعیری
بلاوکرآوته‌وه.
محمد زندی: شاعر روزنامه‌نگار متولد سال ۱۳۳۵ سنندج.
آثار منتشر شده پنج مجموعه شعر

۱

«له کام لاوه؟»

ئه‌لقه‌کانی رازاندنه‌وه
له ریگای خیراکاندا،
ئه‌لقه‌ی گۆل
له سهر ریگاکاندا،
جرئه‌قیل و ستوونی کاره‌با
له شهقامه‌کاندا،
و گیوتین
له ناو می‌شکه‌کاندا.
ده‌لنیت سالانه‌یه
هیچ سیرکیک تینه‌په‌ریوه؛
سهر‌باز بیه‌کان، نیوسهر‌باز بیه‌کان
و هاوارانیک که
له کام لاوه؟
ده‌لنیت سالانه‌یه
هیچ که‌مانه‌ی بارانیک دانه‌نیشته‌وه؛
ره‌شه‌کان، سه‌وزه‌کان، سپیه‌کان

در بزرگراه‌ها
جرثقیل و تیرهای برق
در خیابان‌ها و
گیوتین
در ذهن‌ها
می‌گویی سالهاست
سیرکی عبور نکرده
نظامی‌ها، شبه نظامی‌ها
و جیغ‌هایی که
از کدام طرف!
می‌گویی سالهاست
رنگین‌کمانی ننشسته
سیاه‌ها، سبزها، سفیدها
و دست‌هایی که
از کدام طرف!
و باز
مردم در خیابان‌ها
و ما در یاد میدان‌ها.

۲

"دو نیمکره"

دو گور به فاصله دو شیر آب
به فاصله چند کاج زرد
دو گور که زنی
سنگش را جارو می‌کشد مدام
شب‌ها و روشنا با لباس سفید
و دو گور
که مردی بر سنگ خود
غسل می‌کند عریان
دو نیمکره در سرم
زنی جارو می‌کشد و
مردی مدام غسل می‌کند.

۳

"کولبر"

نه بغداد کولبر دارد
نه آنکارا

نه دمشق
کوهی کولبر دارد تهران
همه چیز دارد
این بی همه چیز.

۴

"هوای تو"

با دست‌های بی تفنگ
و دهانی از هوای تو
با گرمای یک لحظه آزادی
و یک گیلان لبخند پر
برای تو
زندگی می‌کنم.

محمد زندی
ترجمه از فارسی به کردی: علی جانوند

جۆره هه‌ر شه‌یه‌ک له‌سه‌ر زمان، هه‌ر شه‌یه له‌سه‌ر ئه‌گه‌ری ئاماده‌یی نه‌ته‌رمیه‌ک له‌ جیهانی هه‌ستیدا. له‌ روانگه و گۆشه‌نیگایه‌کی دیکه‌وه، میشیل فوکۆ به‌سه‌ته‌وه‌ی زانست و ده‌سه‌لات نیشانی ده‌دات که زمان ته‌نیا گۆرمپانی مانا نییه، به‌لکو به‌سه‌تینه‌که بۆ پیاوه‌کردنی ده‌سه‌لاتیش. به‌ بروای ئه‌و، ده‌سه‌لات ته‌نیا له‌ ریگه‌ی زه‌بروزنگ و سه‌رکوتوه کار ناکات، به‌لکو به‌ به‌ره‌مه‌پێانی زانست، پێناسه‌کردنی راستی و دیاریکردنی ئه‌وه‌ی که ده‌کرێ بگوترێ و بنووسرێ، خۆی سه‌رله‌نوێ به‌ره‌مه‌ دینیه‌وه. له‌م روانگه‌وه، سیاسه‌ته زمانیه‌کانی ده‌ولت به‌گشتی ده‌بی وەک به‌شیک له‌ میکانیزمه‌کانی ده‌سه‌لات سه‌یر بکڕین؛ ئه‌و میکانیزمانه‌ی که دان به‌ هه‌ندیک زماندا ده‌نین و هه‌ندیکێ تر په‌راویز ده‌خه‌ن.

تایبه‌تمه‌ندی زمانی کوردی ده‌کرێت له‌ پێونده‌ی له‌گه‌ڵ ئه‌م دوو روانگه‌ فله‌سه‌فیه‌دا لێک بدریته‌وه. له‌ لایه‌که‌وه، زمانی کوردی مآلی بوونی ملیۆنان کورده؛ هه‌لگری یاده‌موری میژوویی، جیهانبینی، ئه‌فسانه‌کان، گۆرانیه‌کان، گێڕانه‌وه‌کان و شێوازه‌کانی ژبانی ئه‌وانه. له‌ لایه‌کی دیکه‌وه، ئه‌م زمانه له‌ به‌شیکێ زۆری میژووی هاوچه‌رخێ خۆیدا، که‌وتووته ژێر کاریگه‌ری پێونده‌یه‌کانی ده‌سه‌لات، که هه‌ولیان داوه ئاماده‌یی ئه‌و له‌ گۆرمپانی فه‌رمیدا سنووردار بکهن.

له‌ ولاتانی وەک تورکیا، سووریا و ئێران، ئه‌گه‌رچی توندی و شێوازی ئه‌م سنووردارکردانه له‌ سه‌رده‌مه جیاوازه‌کاندا جیاوازه‌ بووه، به‌لام زمانی کوردی وەک زمانی دایکی/ زۆریه‌ی کات له‌ پێگه‌ی زمانی په‌رموده‌ی فه‌رمی و گشتگیر بیه‌ش کراوه. له‌ زۆریک له‌ قوناغه‌کاندا، نووسین، په‌رموده یان بلۆکردنه‌وه‌ی به‌ره‌مه به‌ زمانی کوردی له‌گه‌ڵ به‌ره‌سته‌ی یاسایی، سیاسی یان کولتووریدا رووبه‌روو بووته‌وه. ده‌ره‌نجامی دۆخیکی له‌و شێویه ته‌نیا سنوورداربوونی ئامرازیکێ په‌یونده‌ی نییه؛ به‌لکو په‌راویزخستنی جیهانیکێ به‌ گشتی ماناییه.

هایدگه‌ر پێی وابوو که شاعیران پاسه‌وانانی مآلی بوون. ئه‌م ده‌ربرینه بۆ دۆخی زمانی کوردی مانایه‌کی تایبه‌ت په‌یدا ده‌کات. کاتیک دامه‌زراوه فه‌رمیه‌کان ئه‌گه‌ری ئاماده‌یی به‌ربلاو بۆ زمانیک سنووردار ده‌کهن، شیعیر ده‌بێته یه‌کێک له‌ گرنگترین په‌ناگه‌کانی ئه‌و زمانه. له‌ میژووی هاوچه‌رخێ کوردیشدا، شیعیر ته‌نیا چالاکییه‌کی جوانکاری نه‌بووه؛ به‌لکو وەک شێوازیکی له‌ پاراستنی کولتووری و بوونناسی و هه‌ستیا‌ری نه‌ته‌رمی و ته‌نانه‌ت کۆمه‌ڵناسیدا ها‌تۆته مه‌یدان. شاعیری کورد ته‌نیا به‌ره‌مه‌پێنه‌ری ده‌قیکی ئه‌ده‌بی نییه. ئه‌و پارێزهری یاده‌موری به‌کۆمه‌ڵ، پاسه‌وانی وشه‌کان و سه‌رله‌نوێ خولقینه‌ری جیهانیکه که ڕنگه له‌ پێکهاته فه‌رمیه‌کاندا ڕنگ نه‌داته‌وه. هه‌ بۆیه شیعیر له‌ زۆر حاله‌دا رۆلێکی سه‌رووتری له‌ نێو ئه‌ده‌با گرتووته ئه‌ستو؛ رۆلێک

محمد صالح سوزنی

شاعر و نمایشنامه‌نویس و منتقد کرد، در سال ۱۳۳۸ در شهر سقز به دنیا آمد. او مدت هشت سال به شغل معلمی مشغول بود و در سال ۱۳۶۲ اخراج و انفصال دائم از خدمات دولتی گردید. سوزنی ادبیات را به صورت جدی از سال ۱۳۵۷ شروع کرد. سوزنی انتشار بیش از ده مجموعه شعر، سه نمایشنامه و فعالیت داوری ادبی و سردبیری روزنامه و روزنامه‌نگاری، در کارنامه‌ی فعالیت خود دارد. / مه‌مه‌ده‌سالح سوزنی

شاعیر و شانۆنوس و ڕه‌خنه‌گری کورد، له‌ سالی ۱۳۳۸ ی هه‌تاوی له‌ شاری سه‌قز Saqqez له‌دایک بوو. ماوه‌ی هه‌شت ساڵ وەک مامۆستا کاری کرد و له‌ سالی ۱۳۶۲ له‌ کاره‌که‌ی ده‌ولتی ده‌ره‌نرا و به‌ شێویه‌کی هه‌میشه‌یی له‌ خزمه‌تگوزارییه‌کانی ده‌ولت جیا‌بو‌وه‌وه. سوزنی به‌ شێویه‌کی جدی له‌ سالی ۱۳۵۷ مه‌ ده‌ستی به‌ چالاکیی ئه‌ده‌بی کرد. له‌ کارنامه‌ی ئه‌و دا بلۆکردنه‌وه‌ی زیاتر له‌ ده‌ کۆمه‌له‌ شیعیر، سه‌ی شانۆنامه، هه‌روه‌ها چالاکی له‌ بواری داومریی ئه‌ده‌بی، سه‌رنووسه‌ری رۆژنامه و رۆژنامه‌وانی هه‌یه.

**تێرامانێک له‌سه‌ر بنه‌ما فیکریه‌کانی هایدگه‌ر و فوکۆ
زمانی دایکی / لای من زمانی کوردی/ مآلی بوون و
گۆره‌پانی به‌رگرییه**

«زمان مآلی بوونه.» ئه‌م ڕسته به‌ناوبانگه‌ی مارتین هایدگه‌ر ته‌نیا ده‌ربرینیکی شاعیرانه ده‌رباره‌ی زمان نییه، به‌لکو بنه‌مای ڕوانینیکی قوولی فله‌سه‌فیه‌ی بۆ په‌یونده‌ی نێوان مرقۆف و جیهان. له‌ روانگه‌ی هایدگه‌رمه‌وه، مرقۆف له‌ ناو زماندا نیشه‌جێیه؛ ئه‌و جیهان و ئه‌زمه‌وون له‌ ریگه‌ی زمانه‌وه‌ ده‌ناسێت. واتا زمان ته‌نیا ئامرازیک نییه بۆ گواسته‌نه‌وه‌ی مانا، به‌لکو ئاسۆیه‌که که تێدا مانا ده‌مه‌کویت که‌وايه، هه‌ر

یهکسانه بو نامادیمی و گهشهکردن. کۆمه‌لگه‌یه‌کی فرهمان کاتیک دمتوانیت بگاته گهشه‌پیدانی کولتوری که ههمو زمانه‌کانی، توانای به‌شداری‌کردن‌یان له به‌همه‌مهنانی زانست و کولتوردا هه‌بیت.

ئه‌مرو زمانی کوردی زیاتر له هه‌ر کاتیک تر وچوونه ناو کایه‌نوێیه‌کانه؛ له زانکۆکان و میدیا دیجیتالییه‌کانه‌وه بگه‌ره تا تۆره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان و بلاوکردنه‌وه‌ی ئه‌لیکترۆنی و... ئهم دهرفته می‌ژووویه دمتوانیت ببه‌یته هوی سه‌رله‌نوێ پیناسه‌کردنه‌وه‌ی پێگه‌ی زمانی کوردی له جیهانی هاوچه‌رخدا. له‌گه‌ل ئه‌مه‌شدا، به‌دییه‌اتی ئهم کاره‌ پێویستی به‌ هه‌ولی به‌رده‌وامی شاعیران، نووسه‌ران، رهنه‌گران، وهرگیران و توێژمران هه‌یه.

ئه‌گه‌ر زمان، به‌ دهربرینی هایدگر، مآلی بوون بیت، زمانی کوردی مآلیکه که چه‌ندین سه‌ده‌یه له به‌رده‌م زریانه‌سی و کولتوریه‌کاندا وه‌ستاوه. هه‌روها ئه‌گه‌ر زانست، به‌ دهربرینی فوکو، شیوازی که ده‌سه‌لات بیت، هه‌ر شیعریک، هه‌ر رهنه‌یه‌ک و هه‌ر ده‌قیکی توێژینه‌وه به‌ زمانی کوردی، نه‌ک ته‌نیا به‌همه‌میه‌کی کولتوریه‌یه، به‌لکو کرداریکه بو وهرگرتنه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی گیرانه‌وه و مافی نامادیمی له جیهاندا. له‌به‌ر ئه‌مه‌ش، هه‌لبژاردنی شیعر و رهنه‌ی ئه‌دبی به‌ زمانی کوردی ده‌کریت و هه‌لویه‌کی بو پاراستنی مآلی بوون و هاوکات به‌شداری‌کردن له سه‌رله‌نوێ خولفاندنی پێوه‌ندییه‌کانی زانست و ده‌سه‌لات سه‌یر بکریت؛ هه‌لویه‌کی که نه‌ک ته‌نیا بو داها‌تووی زمانی کوردی، به‌لکو بو هه‌مه‌جووری کولتوری و ده‌وله‌مه‌ندیی مرۆیی له ته‌واوی ناچه‌که‌دا گرنگیه‌کی به‌هرتی هه‌یه.

مه‌هممه‌دسالح سوزنی

تأملی بر بنیادهای فکری هایدگر و فوکو

زبان مادری / برای من زبان کردی / خانه‌ی هستی و میدان مقاومت است

«زبان خانه‌ی هستی است.» این جمله‌ی مشهور مارتین هایدگر تنها یک بیان شاعرانه درباره‌ی زبان نیست، بلکه بنیان‌نگرشی عمیق فلسفی به رابطه‌ی میان انسان و جهان است. از دیدگاه هایدگر، انسان در درون زبان سکونت دارد؛ او جهان و تجربه را از طریق زبان می‌شناسد. بنابراین زبان تنها ابزاری برای انتقال معنا نیست، بلکه افقی است که معنا در آن آشکار می‌شود. از این رو، هرگونه تهدید علیه زبان، تهدیدی علیه امکان حضور یک ملت در جهان معنا نیز به شمار می‌آید.

از سوی دیگر، میشل فوکو با پیوند دادن دانش و قدرت نشان می‌دهد که زبان تنها عرصه‌ی معنا نیست، بلکه بستری برای اعمال قدرت نیز هست. به باور او، قدرت فقط از طریق زور و سرکوب عمل نمی‌کند، بلکه با تولید دانش، تعریف حقیقت و تعیین آنچه می‌توان گفت و نوشت، خود را

که پهمونده به پاراستنی به‌رده‌وامیی می‌ژووئی، کولتوری و کۆمه‌لگه‌ی کوردواریه‌وه.

دواتر، جگه شیعر و ئه‌دب، رهنه و سه‌رله‌نوێ خویندنه‌وه‌ی ده‌قه‌کانیش گرنگیه‌کی ئه‌وتوی هه‌یه. ئه‌گه‌ر شیعر پارێزهری زمان بیت، رهنه‌ی ئه‌دبی پارێزهری هۆشیاریه به‌رامبه‌ر به‌ زمان. فوکو نیشانی ده‌دات که ده‌سه‌لات ته‌نیا له پێگه‌ی دامه‌زراوه‌سیاسیه‌یه‌کانه‌وه کار ناکات؛ به‌لکو له گوتارمه‌کانیشدا نامادیمی هه‌یه. رهنه‌ی ئه‌دبی دمتوانیت ئهم گوتارانه ئاشکرا بکات، پێکهاته‌ شاراوکهانی ده‌سه‌لات شیکاری بکات و نیشانی بدات که چۆن مانا به‌رهم دیت یان ده‌سرتنه‌وه.

هه‌لبژاردنی شیعر و رهنه‌ی ئه‌دبی به‌ زمانی کوردی، له دۆخیکی وادا، ته‌نیا هه‌لبژاردنیکی پیشه‌یی یان ئاره‌زوومه‌ندانه نییه؛ به‌لکو ده‌کریت و هه‌ک جوړیک له هه‌لوێستوه‌رگرتنی کولتوری و مه‌عریفی ببه‌ته هه‌ژمار. چونکه به‌همه‌مهنانی زانست به‌ زمانی کوردی، شیوازیکیه له به‌رگری له به‌رامبه‌ر قورخکاری مه‌عریفدا. کاتیک توێژینه‌وه، تیوریه‌سازی، رهنه و گفتوگۆ فیکری به‌ زمانی کوردی ئه‌نجام ده‌دریت، زمان له‌ ناستی ئامرازیکی رۆژانه به‌رزتر ده‌بیته‌وه و ده‌بیته‌ میدیایه‌ک بو به‌همه‌مهنانی زانست. ده‌سه‌لات

له‌ روانگه‌یه‌کی فوکویه‌وه، هه‌ر زانستیک و هه‌ک به‌شیک له زمان. نیشانه، به‌رهم دیت، پێوه‌ندییه‌کانی ده‌سه‌لاتیش ده‌گوریت. که‌واته نووسینی وتار، رهنه‌ی ئه‌دبی، وهرگیرانی تیوریه‌یه‌یه‌کان و به‌همه‌مهنانی چه‌مه‌که نوێیه‌کان به‌ زمانی کوردی، ته‌نیا چالاکییه‌کی ئه‌کادیمی و مه‌یدانی نین؛ به‌لکو ده‌ستیه‌مردان له پانتای ده‌سه‌لاتدا. زمانیک که بتوانیت فه‌لسفه‌، کۆمه‌لناسی، رهنه‌ی ئه‌دبی و زانسته‌ مرۆیه‌یه‌کان دهربریت، و پێگه‌ی خۆی له‌ گورمه‌پانی گشتیدا جیگیر ده‌کات و له‌ په‌راویزه‌وه له‌ چه‌ق نزیک ده‌بیته‌وه

له‌هم روانگه‌یه‌وه، ئه‌ده‌بیاتی کوردی ته‌نیا نابێ له سه‌رله‌نوێ به‌همه‌مهنانه‌وه‌ی هه‌سته‌ نه‌توه‌میه‌یه‌کان یان نۆستالژیای کولتوریدا قه‌تیس به‌مینیتنه‌وه. یه‌کیک له‌ گرنگترین ئه‌ره‌که‌کانی نه‌وه‌ی نوێی نووسه‌ران و رهنه‌گرانی کورد، په‌رمیدانی توانای چه‌مکی زمانی کوردیه‌یه. زمان ئه‌و کاته به‌ زیندوویی ده‌مینیتنه‌وه که بتوانیت جیهانی هاوچه‌رخ روون بکاته‌وه؛ له‌ ته‌کنه‌لوژیا و سیاسه‌ته‌وه بگه‌ره تا فه‌لسفه و تیوری ئه‌دبی. هه‌ر وشه‌یه‌کی نوێ، هه‌ر وهرگیرانیکی ورد و هه‌ر رهنه‌یه‌کی قوول، هه‌نگاوێکه به‌رمو به‌رفراوانکردنی مآلی بوون.

هه‌روها پێویسته سه‌رنج بدریت که داکوکیکردن له‌ زمانی کوردی به‌ واتای دۆژمنایه‌تی له‌گه‌ل زمانه‌کانی تر نییه. زمانه‌کان له‌ دژایه‌تی یه‌کتردا گه‌شه‌ ناکن، به‌لکو له‌ گفتوگۆ له‌گه‌ل یه‌کتردا ده‌وله‌مه‌ند ده‌بن. کیشه‌ی سه‌رمکی، مافی

زیرا تولید دانش به زبان کردی نیز شکلی از مقاومت در برابر انحصار معرفتی است. هنگامی که پژوهش، نظریه‌پردازی، نقد و گفت‌وگوی فکری به زبان کردی انجام می‌شود، زبان از سطح یک ابزار روزمره فراتر می‌رود و به رسانه‌ای برای تولید دانش تبدیل می‌شود.

از منظر فوکویی، هر دانشی به مثابه بخشی از زبان و نظام نشانه‌ها تولید می‌شود و در عین حال روابط قدرت را نیز دگرگون می‌کند. بنابراین، نگارش مقاله، نقد ادبی، ترجمه‌ی نظریه‌های فلسفی و تولید مفاهیم نو به زبان کردی، تنها فعالیت‌هایی دانشگاهی نیستند، بلکه مداخله‌هایی در میدان قدرت به شمار می‌روند. زبانی که بتواند فلسفه، جامعه‌شناسی، نقد ادبی و علوم انسانی را بیان کند، جایگاه خود را در عرصه‌ی عمومی تثبیت می‌کند و از حاشیه به مرکز نزدیک می‌شود.

از این منظر، ادبیات کردی نباید تنها به بازتولید احساسات ملی یا نوستالژی فرهنگی محدود بماند. یکی از مهم‌ترین وظایف نسل جدید نویسندگان و منتقدان کرد، گسترش توان مفهومی زبان کردی است. زبان زمانی زنده می‌ماند که بتواند جهان معاصر را توضیح دهد؛ از فناوری و سیاست گرفته تا فلسفه و نظریه‌ی ادبی. هر واژه‌ی تازه، هر ترجمه‌ی دقیق و هر نقد عمیق، گامی در جهت گسترش خانه‌ی هستی است.

همچنین باید توجه داشت که دفاع از زبان کردی به معنای دشمنی با زبان‌های دیگر نیست. زبان‌ها در تقابل با یکدیگر رشد نمی‌کنند، بلکه در گفت‌وگو با یکدیگر غنا می‌یابند. مسئله‌ی اصلی، حق برابر برای حضور و رشد است. یک جامعه‌ی چندزبانه زمانی می‌تواند به توسعه‌ی فرهنگی دست یابد که همه‌ی زبان‌های آن امکان مشارکت در تولید دانش و فرهنگ را داشته باشند.

امروزه زبان کردی بیش از هر زمان دیگری وارد عرصه‌های نوین شده است؛ از دانشگاه‌ها و رسانه‌های دیجیتال گرفته تا شبکه‌های اجتماعی و نشر الکترونیک. این فرصت تاریخی می‌تواند زمینه‌ساز بازتعریف جایگاه زبان کردی در جهان معاصر باشد. با این حال، تحقق این امر نیازمند تلاش مستمر شاعران، نویسندگان، منتقدان، مترجمان و پژوهشگران است.

اگر زبان، به تعبیر هایدگر، خانه‌ی هستی باشد، زبان کردی خانه‌ای است که قرن‌ها در برابر طوفان‌های سیاسی و فرهنگی ایستادگی کرده است. و اگر دانش، به تعبیر فوکو، شکلی از قدرت باشد، هر شعر، هر نقد و هر متن پژوهشی به زبان کردی نه تنها یک محصول فرهنگی، بلکه کنشی برای بازپس‌گیری قدرت روایت و حق حضور در جهان است. از این رو، انتخاب شعر و نقد ادبی به زبان کردی را می‌توان تلاشی برای پاسداری از خانه‌ی هستی و هم‌زمان مشارکت در بازآفرینی مناسبات دانش و قدرت دانست؛

بازتولید می‌کند. از این منظر، سیاست‌های زبانی دولت‌ها را باید بخشی از سازوکارهای قدرت دانست؛ سازوکارهایی که برخی زبان‌ها را به رسمیت می‌شناسند و برخی دیگر را به حاشیه می‌رانند.

وضعیت زبان کردی را می‌توان در پیوند با این دو دیدگاه فلسفی تحلیل کرد. از یک سو، زبان کردی خانه‌ی هستی میلیون‌ها کرد است؛ حامل حافظه‌ی تاریخی، جهان‌بینی، افسانه‌ها، ترانه‌ها، روایت‌ها و شیوه‌های زندگی آنان. از سوی دیگر، این زبان در بخش بزرگی از تاریخ معاصر خود تحت تأثیر مناسبات قدرت قرار داشته است؛ مناسباتی که کوشیده‌اند حضور آن را در عرصه‌های رسمی محدود کنند.

در کشورهای مانند ترکیه، سوریه و ایران، هرچند شدت و شیوه‌ی این محدودیت‌ها در دوره‌های مختلف متفاوت بوده است، اما زبان کردی به عنوان زبان مادری، اغلب از جایگاه زبان آموزش رسمی و فراگیر محروم مانده است. در بسیاری از دوره‌ها، نوشتن، آموزش یا انتشار آثار به زبان کردی با موانع حقوقی، سیاسی یا فرهنگی روبه‌رو بوده است. پیامد چنین وضعیتی تنها محدود شدن یک ابزار ارتباطی نیست؛ بلکه به حاشیه رانده شدن جهانی از معناست.

هایدگر معتقد بود که شاعران پاسداران خانه‌ی هستی‌اند. این تعبیر برای وضعیت زبان کردی معنایی ویژه می‌یابد. هنگامی که نهادهای رسمی امکان حضور گسترده‌ی یک زبان را محدود می‌کنند، شعر به یکی از مهم‌ترین پناهگاه‌های آن زبان بدل می‌شود. در تاریخ معاصر کردها نیز شعر تنها فعالیتی زیبایی‌شناختی نبوده، بلکه به منزله‌ی شیوه‌ای برای حفظ فرهنگ، هستی‌شناسی، آگاهی ملی و حتی شناخت اجتماعی عمل کرده است.

شاعر کرد تنها تولیدکننده‌ی یک متن ادبی نیست؛ او حافظ حافظه‌ی جمعی، نگهبان واژگان و آفریننده‌ی دوباره‌ی جهانی است که ممکن است در ساختارهای رسمی بازنمایی نشود. از همین رو، شعر در بسیاری از موارد نقشی فراتر از ادبیات بر عهده گرفته است؛ نقشی که با حفظ تداوم تاریخی، فرهنگی و اجتماعی جامعه‌ی کردی پیوند دارد.

در کنار شعر و ادبیات، نقد و بازخوانی متون نیز اهمیت ویژه‌ای دارند. اگر شعر پاسدار زبان باشد، نقد ادبی پاسدار آگاهی نسبت به زبان است. فوکو نشان می‌دهد که قدرت تنها از طریق نهادهای سیاسی عمل نمی‌کند، بلکه در گفتمان‌ها نیز حضور دارد. نقد ادبی می‌تواند این گفتمان‌ها را آشکار سازد، ساختارهای پنهان قدرت را تحلیل کند و نشان دهد که معنا چگونه تولید یا حذف می‌شود.

در چنین شرایطی، انتخاب شعر و نقد ادبی به زبان کردی تنها یک انتخاب حرفه‌ای یا مبتنی بر علاقه نیست، بلکه می‌تواند نوعی موضع‌گیری فرهنگی و معرفتی به شمار آید.

تلاشی که نه فقط برای آینده‌ی زبان کردی، بلکه برای تکثر فرهنگی و غنای انسانی در سراسر منطقه، اهمیتی بنیادین دارد.

محمد صالحی سوزنی
ترجمه به فارسی: علی جانوند